

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الربما
علیهما صاب

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

انتظار ۴

امام مهدی عج در احادیث شیعه و سنی

جمعی از محققان مراکز تخصصی مهدویت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انتظار ۴: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در احادیث شیعه و سنی

نویسنده:

جمعی از محققین مرکز تخصصی مهدویت

ناشر چاپی:

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (علیه السلام)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	انتظار ۴: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در احادیث شیعه و سنی
۸	مشخصات کتاب
۹	اشاره
۱۱	فهرست مطالب
۱۴	مقدمه ناشر
۱۵	پیشگفتار
۱۶	ضرورت بحث
۱۷	تعریف واژه ها
۲۰	بخش یکم: منابع روایی درباره حضرت مهدی علیه السلام
۲۰	اشاره
۲۱	الف. منابع شیعه
۲۱	یک. قبل از ولادت امام مهدی علیه السلام
۲۲	دو. بعد از ولادت امام مهدی علیه السلام
۲۷	ب. منابع عامه
۲۷	اشاره
۲۷	یک. قبل از تولد امام مهدی علیه السلام
۲۸	دو. بعد از تولد امام مهدی علیه السلام
۳۰	سه. در عصر غیبت کبری (بعد از سال ۳۲۹ هـ)
۳۱	چهار. کتاب های ویژه حضرت مهدی علیه السلام
۳۲	بخش دوم: احادیث درباره حضرت مهدی علیه السلام
۳۲	اشاره
۳۴	۱. موضوعات احادیث
۵۸	۲. تعداد احادیث معصومان علیهم السلام

۵۹	۳. راویان احادیث مهدویت از صحابه
۶۲	نتیجه
۶۲	اشاره
۶۲	الف. تواتر احادیث امام مهدی علیه السلام
۶۴	ب. صحت احادیث امام مهدی علیه السلام
۶۷	بخش سوم: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در پرتو احادیث
۶۷	اشاره
۶۹	فصل ۱: احادیث عام
۶۹	اشاره
۷۰	۱. حدیث ثقلین
۷۰	اشاره
۷۲	۱-۱-۱. «اهل بیت» در حدیث ثقلین
۷۵	۱-۱-۲. عترت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم
۷۹	۱-۱-۳. مهدی علیه السلام در «حدیث ثقلین»
۸۳	۲. حدیث «من مات و لم يعرف»
۸۹	۳. حدیث «اثنا عشر خلیفه»
۸۹	اشاره
۹۰	۳-۱. بررسی روایات
۹۴	۳-۲. بررسی تاریخی
۹۵	خلاصه
۹۶	فصل ۲: احادیث خاص
۹۶	اشاره
۹۸	یک. عرصه های مشترک
۹۸	اشاره
۹۸	۱-۱. اصل مهدویت
۱۰۱	۱-۲. وجوب اعتقاد به امر مهدی علیه السلام

- ۱_۳. جهانی بودن دعوت و حکومت مهدی علیه السلام ۱۰۴
- ۱_۴. نزول عیسی و اقتدا به امام زمان علیه السلام ۱۰۶
- ۱_۵. خسف بیداء ۱۰۷
- ۱_۶. اتفاق بر لقب «مهدی علیه السلام» ۱۰۸
- ۱_۷. امداد الهی ۱۰۹
- ۱_۸. طلوع خورشید از مغرب ۱۱۰
- ۱_۹. مهدی علیه السلام از فرزندان فاطمه علیها السلام ۱۱۱
- ۱_۱۰. مشخصات ظاهری امام ۱۱۲
- ۱_۱۱. فراوانی نعمت در زمان امام علیه السلام ۱۱۳
- ۱_۱۲. بیعت بین رکن و مقام ۱۱۵
- ۱_۱۳. عدالت فراگیر ۱۱۵
- ۱_۱۴. هم نام با پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۱۱۷
- دو. عرصه های اختلافی ۱۱۸
- اشاره ۱۱۸
- ۲_۱. ولادت امام مهدی علیه السلام ۱۱۸
- ۲_۲. نَسَب امام مهدی علیه السلام ۱۲۱
- فصل ۳: لغزشگاه های احادیث امام مهدی علیه السلام ۱۲۷
- اشاره ۱۲۷
- شبهه نخست: صحیحین و احادیث امام مهدی علیه السلام ۱۲۸
- شبهه دوم: ابن خلدون و احادیث امام مهدی علیه السلام ۱۳۹
- نتیجه ۱۴۲
- درباره مرکز ۱۴۴

انتظار ۴: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در احادیث شیعه و سنی

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: امام مهدی (عج) در احادیث شیعه و سنی / جمعی از محققان مرکز تخصصی مهدویت محمد امین بالا دستیان ... [و دیگران].

مشخصات نشر: قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، مرکز تخصصی امامت و مهدویت، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری: ۱۰۵ص.: جدول؛ ۱۰ × ۲۰/۵ س.م.

فروست: انتظار؛ ۴.

شابک: ۶۰۰۰ ریال (چاپ اول)؛ ۶۰۰۰ ریال: چاپ دوم: ۹۶۴-۷۴۲۸-۳۲-۴

وضعیت فهرست نویسی: برون سپاری.

یادداشت: جمعی از محققان مرکز تخصصی مهدویت محمد امین بالا- دستیان، محمد روحانی، جواد جعفری، مهدی یوسفیان.

یادداشت: چاپ اول: پاییز ۱۳۸۴.

یادداشت: چاپ دوم.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. -- احادیث

موضوع: محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. -- احادیث اهل سنت

موضوع: مهدویت -- مطالعات تطبیقی

شناسه افزوده: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج). مرکز تخصصی امامت و مهدویت

رده بندی کنگره: ۱۳۸۶۷۵۵/الف/BP۲۲۴

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۶۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۱۶۵۳۲۷

ص: ۱

اشاره

انتظار «۴»

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در احادیث شیعه و سنی

جمعی از محققان

مرکز تخصصی مهدویت

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در احادیث شیعه و سنی (انتظار ۴)

جمعی از محققان مرکز تخصصی مهدویت

ناشر/ بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

نوبت چاپ/ هشتم، زمستان ۱۳۹۲

شمارگان/ دو هزار نسخه

صفحه آرا/ عباس فریدی

بها/ ۲۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

۱. قم: مرکز تخصصی مهدویت/ خیابان شهدا / کوچه آمار (۲۲)/ بن بست شهید علیان

ص.پ: ۱۱۹-۳۷۱۳۵ / تلفن: ۷۷۳۷۸۰۱ / فاکس: ۷۷۳۷۱۶۰

۲. تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف / ص.پ: ۳۵۵-۱۵۶۵۵ / تلفن: ۸۸۹۸۰۹۹۹-

۸۸۹۸۱۳۸۹ / فاکس: ۸۸۹۸۱۳۸۹

WWW.IMAMMAHDI-S.COM

info@imammahdi-s.com

شابک: ۳-۳۲-۷۴۲۸-۹۶۴-۹۷۸

ص: ۲

فهرست مطالب

پیشگفتار. ۶

ضرورت بحث.. ۷

تعریف واژه ها ۸

بخش یکم: منابع روایی درباره حضرت مهدی علیه السلام.. ۱۱

الف. منابع شیعه. ۱۲

ب. منابع عامه. ۱۸

بخش دوم: احادیث درباره حضرت مهدی علیه السلام. ۲۳

۱. موضوعات احادیث.. ۲۵

۲. تعداد احادیث معصومان علیهم السلام. ۳۰

۳. راویان احادیث مهدویت از صحابه. ۳۱

نتیجه. ۳۴

الف. تواتر احادیث امام مهدی علیه السلام. ۳۴

ب. صحت احادیث امام مهدی علیه السلام. ۳۶

بخش سوم: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در پرتو احادیث.. ۳۹

فصل ۱. احادیث عام. ۴۱

۱. حدیث ثقلین. ۴۲

۲. حدیث «من مات». ۵۵

۳. حدیث «اثنا عشر خلیفه». ۶۱

خلاصه. ۶۶

فصل ۲. احادیث خاص... ۶۷

یک. عرصه های مشترک... ۶۹

دو. عرصه های اختلافی.. ۸۷

فصل ۳. لغزشگاه های احادیث امام مهدی علیه السلام.. ۹۶

شبهه نخست: صحیحین و احادیث امام مهدی علیه السلام.. ۹۷

شبهه دوم: ابن خلدون....

نتیجه. ۱۱۰

ص: ۴

اندیشه مهدویت، پاسخگوی کامل و جامع به خواسته و نیاز دیرین انسان ها در اصلاح وضعیت نابسامان زندگی بشری است.

مهدویت نه فقط برای فردای مبهم بشریت، روشنی و زیبایی عرضه می کند که امروز بشر نیز در گرو فهم و معرفت به این موضوع است. و نشناختن امام و راه، اهداف و جایگاه امام و وظایف ما در قبال او، همان زندگی جاهلی است که مرگ جاهلی را در پی دارد و روایات بسیاری به آن پرداخته اند.

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام به همت پژوهشگران مرکز تخصصی مهدویت، در ادعای این مهم، مجموعه ای را به نام «انتظار» فراهم آورده تا به تبیین مباحث و موضوعات مختلف فرهنگ مهدویت به صورت مختصر و با حجمی اندک پردازد. و در کنار فصلنامه علمی تخصصی انتظار که ویژه پژوهشگران و متخصصان است؛ رهنمون عموم علاقمندان گردد.

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

معاونت پژوهش

ص: ۵

شناخت دین و ابعاد گوناگون آن، وظیفه تمامی مردم در همه دوران‌ها است. این شناخت وقتی معتبر و دقیق خواهد بود که بر اساس روش صحیح معرفتی به دست آید. بنابراین به حکم عقل، نخستین قدم در دین‌شناسی، رجوع به آورنده و تبیین‌کننده دین، برای یافتن روش شناخت است.

تأکیدات شارع مقدس، نشانگر آن است که شناخت اسلام، بر دو پایه استوار است: یکی خردورزی و تعقل و دیگری رجوع به منابع اصیل نقلی آن (یعنی قرآن و روایات صحیح اهل بیت علیهم السلام، معصومان علیهم السلام).. امام صادق علیه السلام درباره اهمیت منابع نقلی می‌فرماید: «مَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَفِيهِ كِتَابٌ أَوْ سُنَّةٌ (۱)»؛ «هیچ چیزی نیست، مگر آنکه در مورد آن آیه یا روایتی وجود دارد».

ص: ۶

از میان منابع اسلام «سنت» نقش ویژه ای دارد؛ زیرا گستره نظر عقل محدود است و در امور اعتباری، چندان دخالتی ندارد و از طرفی قرآن نیز به مثابه قانون اساسی اسلامی، که بیشتر به کلیات پرداخته و بیان جزئیات را به «سنت» واگذار کرده است. علاوه بر اینکه فهم مراتب بالای قرآن و دست یابی به مفاهیم والای آن، احتیاج به بیان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت علیهم السلام دارد. حال دانستن معارف مهدوی و فهم کامل و دقیق و معتبر آن، تنها با رجوع به منابع اصیل اسلامی _ و به خصوص روایات معصومان علیهم السلام _ امکان پذیر است.

ضرورت بحث

«مهدویت» از زوایای مختلف قابل بررسی است و پرداختن به آن ها از چشم انداز روایات دارای اهمیت خاصی است؛ زیرا:

یکم: منجی و مهدی از صدر اسلام و بلکه پیش از آن به علت غیرتجربی بودن و حالت پیشگویی داشتن آن، همواره مورد رغبت مردم بوده و سؤالات آنها و پاسخ های معصومان علیهم السلام در پی داشته است.

ص: ۷

دوم: گسترش روحیه امید در جامعه و ترویج فرهنگ صحیح انتظار، در تمامی دوران ها و معرفی مهدی موعود راستین به نسل های مختلف، از طریق روایات امکان پذیر بوده و اکنون نیز بهترین راه برای نیل به این مقصود، همان میراث گران بهای معصومان علیهم السلام است.

سوم: تلاش تاریخی برای جلوگیری از نقل روایات و کوشش دیگران برای دخل و تصرف و حذف بعضی از احادیث نوشته شده و ایجاد شک و تردید در برخی دیگر، ضرورت اهتمام به حدیث در تبیین فرهنگ مهدوی و پاسداری از آن را یادآوری می کند. (۱)

تعریف واژه ها

به منظور درک سریع مطالب و برای جلوگیری از برداشت های گوناگون از واژه ها، لازم است که قبل از ورود به بحث، برخی از اصطلاحات را توضیح داده و مراد خود را از واژه ها بیان کنیم:

ص: ۸

۱- ر.ک: الامام المهدی عند اهل السنه ، مهدی فقیه ایمانی

۱. حدیث: حدیث در لغت به چیزی گفته می شود که ناپیدا بوده و سپس پیدا می شود و در اصطلاح ما عبارت است از: «قولُ المعصومِ اَوْ ما یحکمی قولُهُ اَوْ فِعْلُهُ او تقریرُهُ»؛ یعنی، گفتار و یا آنچه سخن معصوم یا فعل و تقریر او را بازگو می کند.

اهل سنت هم حدیث را قول، فعل و تقریر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، صحابه و تابعین می دانند. (۱)

۲. سنت: اصل قول، فعل و تقریر معصوم علیه السلام است. (۲)

۳. صحیح: صحیح روایتی است که سند آن به وسیله راویان عادل و امامی در تمامی طبقات به معصوم متصل باشد. (۳)

محدثان اهل سنت روایاتی را صحیح می دانند که سند آن توسط راویان عادل ضابط متصل بوده و فاقد شذوذ و علت باشد؛ یعنی، آن را بیش از یک عادل نقل کرده و از هر عیبی به دور باشد. (۴)

ص: ۹

۱- تدریب الراوی ، ج ۱، ص ۲۳

۲- روایت و درایت ، ص ۲۶

۳- آشنایی با علوم حدیث ، ص ۱۷۹

۴- آشنایی با علوم حدیث ، ص ۱۸۰؛ به نقل از: نخبه الفکر ، ص ۱۲

۴. حَسَن: روایتی است که سند آن توسط راویان امامی عادل به استثنای یک یا چند راوی _ که تصریح به عدالت آنان نشده و تنها به مدح و ستایش آنها اکتفا شده _ به معصوم متصل باشد.

اهل سنت روایتی را حَسَن می دانند که سند آن، از طریق عادل خفیف الضبط، متصل و عاری از شذوذ و علت باشد. مراد از خفیف الضبط _ در برابر تمام الضبط _ کسی است که در ضبط او، اندکی خلل راه یافته است. (۱)

۵. متواتر: خبری است که در تمام طبقات، شمار راویان آن به حدی باشد که احتمال تبانی آنان بر دروغ، عادتاً محال است.

۶. صَاحِح سَنَّة: اهل سنت شش کتاب حدیثی خود را کاملاً صحیح می دانند: صحیح بخاری، صحیح مسلم (صحیحین)، سنن ابن ماجه، سنن ابی داوود، سنن ترمذی و سنن نسائی.

ص: ۱۰

بخش یکم: منابع روایی درباره حضرت مهدی علیه السلام

اشاره

ص: ۱۱

برای آشنایی بهتر با منابع مهدویت، ابتدا آنها را به دو دسته شیعی و سنی تقسیم می‌کنیم و سپس بر اساس تاریخ صدور، آنها را بیان می‌کنیم. همچنین می‌توان آنها را در دو مقطع قبل از ولادت و بعد از ولادت امام مهدی علیه السلام دسته‌بندی کرد.

الف. منابع شیعه

یک. قبل از ولادت امام مهدی علیه السلام

۱. کتاب سلیم بن قیس؛ ابو صادق سلیم بن قیس هلالی عامری کوفی (م ۵۷۶ه). نام دیگر این کتاب اسرار آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم است.

۲. کتاب الغیبه للحجه؛ عباس بن

ص: ۱۲

هشام ابوالفضل الناشری (م ۲۲۰هـ) (۱)

۳. کتاب اخبار المهدي؛ ابوسعید عباد بن یعقوب الرواجنی الکوفی (م ۲۵۰هـ) (۲)

۴. کتاب القائم الصغیر؛ حسن بن علی بن ابی حمزه البطائی (۳)

۵. کتاب الغیبه؛ ابواسحاق ابراهیم بن صالح الأنماطی (۴)

دو. بعد از ولادت امام مهدی علیه السلام

برخی از این منابع، در کنار موضوعات دیگر، مباحث و روایات امام مهدی علیه السلام را نیز مطرح کرده اند و برخی دیگر ویژه امام موعود (ع) نگاشته شده است:

۱-۲. کتابهایی که امام مهدی را مطرح نموده اند.

۱. الکافی؛ محمد بن یعقوب بن اسحاق الکلینی الرازی (م ۳۲۹هـ). این کتاب از قدیمی ترین و معتبرترین کتب روایی شیعه است و از شرح های معروف آن می توان

ص: ۱۳

۱- الذریعه ، ج ۱۶ ، ص ۷۶

۲- اعیان الشیعه ، ج ۷ ، ص ۴۱۰

۳- رجال نجاشی ، ص ۳۶ و ۳۷

۴- رجال نجاشی ، ص ۱۵

این کتاب بیش از شانزده هزار حدیث دارد که به تنهایی از؛ تعداد کل صحاح سته اهل سنت بیشتر است.

۲. قرب الإسناد؛ ابوالعباس عبدالله بن جعفر بن حسین بن مالک بن جامع حمیری. وی استاد شیخ کلینی است و با امام هادی علیه السلام و امام عسکری علیه السلام و به وسیله محمد بن عثمان عمروی با امام مهدی علیه السلام مکاتبه داشته است. این کتاب از اصول چهارصدگانه اولیه شیعه به حساب می رود و تعداد ۱۴۰۴ حدیث دارد.

۳. بصائر الدرجات؛ ابوجعفر محمد بن حسن بن فروخ صفار (م ۲۹۰ ه) او از یاران امام حسن عسکری علیه السلام و شاگرد احمد برقی و استاد مرحوم کلینی است. این کتاب در فضایل اهل بیت علیهم السلام نگاشته شده و از معتبرترین اصول قدما و بزرگان شیعه است.

۴. المحاسن؛ ابوجعفر احمد بن محمد بن خالد بن عبدالرحمن بن محمد بن علی برقی (م ۲۷۴ یا ۲۸۰ ه). این کتاب از بهترین کتابهای شیعه است و برخی آن را در ردیف کتب اربعه می دانند. این کتاب بسیار مفصل

بوده که قسمتی از آن به دست ما رسیده است.

۵. کفایه الاثر فی النص علی الأئمه الاثنی عشر علیهم السلام؛ ابوالقاسم علی بن محمد بن علی خزاز قمی رازی. وی از راویان و فقهای برجسته شیعه، در نیمه دوم قرن چهارم است. در قم متولد شد و شاگرد شیخ صدوق بود.

۶. الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد؛ شیخ مفید ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان عکبری بغدادی (م ۴۱۳ ه). وی استاد شیخ طوسی، سید مرتضی و سید رضی بود. این کتاب در بردارنده تاریخ و فضایل ائمه معصومین علیهم السلام است.

۲-۲. کتاب های ویژه امام عصر علیه السلام

تعدادی از کتاب هایی که ویژه امام عصر نوشته شده، عبارت است از:

۱. کمال الدین و تمام النعمه؛ محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی مشهور به شیخ صدوق (۳۰۵-)

ص: ۱۵

۳۸۱ هـ). او به دعای امام زمان علیه السلام به دنیا آمد و این کتاب را به دستور آن حضرت نوشت که (۱) از قدیمی ترین منابع روایی در این زمینه شمرده می شود.

۲. الغیبه؛ ابو عبدالله، محمد بن ابراهیم بن جعفر کاتب نعمانی مشهور به ابن ابی زینب از راویان بزرگ شیعه در اوایل قرن چهارم است. این کتاب در سال ۳۴۲ در حلب نگارش یافته و ۴۷۸ حدیث دارد.

۳. الفصول العشره فی الغیبه؛ ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان معروف به شیخ مفید. موضوع اصلی آن، پاسخ به مهم ترین شبهاتی است که درباره وجود مبارک امام مهدی علیه السلام در دوران ایشان مطرح بوده است. نام های دیگر این کتاب «الاجوبه عن المسائل العشره» و «المسائل العشره فی الغیبه» است.

۴. اربع رسالات فی الغیبه؛ شیخ مفید. این کتاب به روش پرسش و پاسخ بوده

ص: ۱۶

۱- کمال الدین و تمام النعمه ، مقدمه

و شامل مباحث غیبت، قیام و شبهات مربوط به امامت حضرت مهدی علیه السلام است.

۵. کتاب الغیبه للحجه؛ شیخ طوسی. این کتاب از بهترین، مهم ترین و کامل ترین منابع شیعه در مسأله غیبت امام مهدی علیه السلام است. این کتاب شامل دلایل عقلی و نقلی وجود امام مهدی علیه السلام، غیبت، ظهور، علایم ظهور و فضایل و سیره آن امام علیه السلام است.

این کتاب چون در بغداد و با استفاده از دو کتابخانه بزرگ شیعه نوشته شده و مؤلف آن به بسیاری از اصول قدما دسترسی داشته است، اهمیت فراوانی دارد.

۶. معجم احادیث الامام المهدی علیه السلام؛ این مجموعه روایی نفیس و ارزشمند، با تلاش برخی از محققان به انجام رسیده است. این گروه کوشیده اند تا در حدّ توان، روایات مربوط به امام مهدی علیه السلام را از کتاب های فریقین، جمع آوری کنند و در اختیار پژوهشگران و علاقه مندان قرار دهند. حاصل این سعی و تلاش پسندیده، دوره ای پنج جلدی است که روایات را به ترتیب معصومان علیهم السلام از وجود مقدس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم تا

آخرین معصوم علیه السلام فرا روی خوانندگان قرار می دهد.

گفتنی است تعداد کتاب های نوشته شده _ که تمام یا مقداری از بحث خود را به امام مهدی علیه السلام اختصاص داده اند _ بیش از اینها است.

ب. منابع عامه

اشاره

محدثان اهل سنت، توجه خاصی به احادیث امام مهدی علیه السلام داشته اند. برخی از پژوهشگران(۱) نام ۱۶۰ نفر از آنان را _ که تألیف مستقلی درباره امام مهدی علیه السلام داشته یا احادیث مربوط به آن حضرت را در کتاب های خود آورده اند _ بیان کرده اند. در اینجا به معرفی برخی از کتاب های اهل سنت می پردازیم.

یک. قبل از تولد امام مهدی علیه السلام

کتاب های زیر قبل از تولد حضرت مهدی علیه السلام به نگارش درآمده است:

ص: ۱۸

۱- ر.ک: در انتظار ققنوس ، سید ثامر العمیدی، ترجمه و تحقیق؛ مهدی علیزاده، صص ۶۶-۸۸

۱. کتاب الجامع؛ معمر بن راشد ازدی (م ۱۵۱ه). این کتاب در آخر المصنّف صنعانی، چاپ شده است.

۲. الرساله؛ محمد بن ادريس شافعی (م ۲۰۴ه).

۳. المصنّف صنعانی (م ۲۱۱ه).

۴. الفتن؛ نعیم بن حماد بن معاویه بن الحارث الخزاعی المروزی (م ۲۲۹ه).

۵. المصنّف فی الاحادیث و الآثار؛ ابی بکر عبدالله بن محمد بن ابی شیبّه الکوفی العبسی (م سال ۲۳۵ه). شانزده حدیث پایانی آن، در مورد امام مهدی علیه السلام است.

۶. مسند احمد؛ نوشته احمد بن حنبل ابو عبدالله الشیبانی (م ۲۴۱ه). احادیث امام مهدی علیه السلام در این کتاب به طور پراکنده آمده است.

دو. بعد از تولد امام مهدی علیه السلام

کتاب های زیر بعد از ولادت امام مهدی علیه السلام (یعنی سال ۲۵۵ه) نوشته شده است.

۱. سنن ابی داود؛ سلیمان بن

اشعث ابو داود السجستانی الأزدی (م ۲۷۵ هـ). این کتاب یکی از صحاح سته و از معتبرترین کتاب های اهل سنت است. در جلد چهارم بخشی را با نام «کتاب المهدی» آورده که در آن دوازده حدیث درباره آن حضرت بیان شده است. از نکات مهم آن آوردن حدیث دوازده خلیفه در کتاب المهدی است. که نشان می دهد از نظر نویسنده، امام مهدی علیه السلام یکی از آن دوازده خلیفه ای است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم معرفی کرده است.

۲. سنن ابن ماجه؛ محمد بن یزید ابو عبدالله القزوینی (م ۲۷۵ هـ). این کتاب نیز یکی از صحاح سته می باشد.

۳. سنن ترمذی؛ محمد بن عیسی ابو عیسی الترمذی السلمی (م ۲۷۹ هـ). این کتاب نیز یکی دیگر از صحاح سته شمرده می شود.

۴. بغیه الرائد فی تحقیق مجمع الزوائد و منبع الفوائد؛ نورالدین علی بن ابی بکر هیشمی (م ۸۰۷ هـ). وی در باب «ما جاء فی المهدی» ۲۲ حدیث می آورد.

۱. صحیح ابن حبان؛ محمد بن حبان ابو حاتم التیمی البستی السجستانی (م ۳۵۴ هـ).
۲. موارد الظمان الی زوائد ابن حبان؛ نورالدین هیثمی (م ۸۰۷ هـ).
۳. المعجم الاوسط؛ ابوالقاسم سلیمان بن احمد الطبرانی (م ۳۶۰ هـ). این کتاب در ده جلد چاپ شده است، اما چون بر حسب راویان تنظیم شده لذا احادیث امام مهدی علیه السلام در سراسر آن پراکنده است.
۴. المستدرک علی الصحیحین؛ محمد بن عبدالله الحاکم النیشابوری (م ۴۰۵ هـ).
۵. السنن الواردة فی الفتن و غوائلها و الساعه و اشراطها؛ ابی عمرو عثمان بن سعید المقرئ الدانی (م ۴۴۴ هـ). این کتاب معروف به سنن دانی است. از جلد پنجم صفحه ۱۰۲۹ «باب ما جاء فی المهدي» شروع می شود و چهل حدیث دارد.

منابع پیشین، احادیث مربوط به حضرت را بیان نموده اند و منابع ذیل، اختصاصاً به این موضوع پرداخته اند:

۱. الاربعین؛ ابونعیم اصفهانی (م ۴۳۰ هـ).

۲. البیان فی اخبار صاحب الزمان؛ ابو عبدالله محمد بن یوسف بن محمد کنجی شافعی (م ۶۵۸ هـ).

۳. الفصول المهمه؛ علی بن محمد بن احمد مالکی مشهور به ابن صباغ (م ۸۵۵ هـ).

۴. الصواعق المحرقة؛ ابوالعباس شهاب الدین، احمد بن محمد بن علی بن حجر هیتمی شافعی (م ۹۷۴ هـ).

۵. البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان؛ علاءالدین علی بن حسام الدین مشهور به متقی هندی (م ۹۷۵ هـ).

۶. موسوعه المهدی المنتظر؛ دکتر عبدالعلیم عبدالعظیم البستوی. وی در دو جلد به بررسی ۳۸۸ حدیث مهدوی می پردازد.

بخش دوم: احادیث درباره حضرت مهدی علیه السلام

اشاره

ص: ۲۳

با مروری بر مصادر حدیثی اسلام و منابع مکتوب شیعه و سنی، به این حقیقت پی می‌بریم که مهدویت، یکی از اعتقادات اصیل اسلامی است. نخستین کسی که موضوع مهدی موعود و قیام جهانی او را مطرح و مشخصات وی را دقیقاً تبیین کرد، شخص رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بود. آن حضرت می‌خواست ضمن دمیدن روح امید و نشاط در مردم، زمینه سوءاستفاده مدعیان دروغین را از این مقوله خنثی سازد.

بر این اساس از چند جهت، می‌توان احادیث امام مهدی علیه السلام را بررسی کرد:

۱. نگاه به موضوعات مختلف مهدویت که معصومان علیهم السلام در روایات خود به آن پرداخته‌اند؛

۲. تعداد احادیثی که هر یک از

ص: ۲۴

معصومین علیهم السلام درباره امام مهدی علیه السلام دارند.

۱. موضوعات احادیث

در این بخش با مراجعه به کتاب شریف منتخب الاثر و استفاده از آن به آمار ذیل دست می یابیم:

ردیف

موضوعات

تعداد کل

تعداد کل حدیث بدون تکرار

۱

ائمه دوازده نفر هستند

۲۷۱

۸۱

۲

ائمه به تعداد نقباء بنی اسرائیل هستند

۴۰

۲۴

۳

ائمه دوازده نفر و اولین آنها حضرت علی علیه السلام است

۱۳۳

۴

۴

ائمه دوازده نفر و اولين آنها حضرت علي عليه السلام و آخر آنها امام مهدي عليه السلام است

۹۱

۱۱

۵

ائمه دوازده نفر امام آخرين آنها امام مهدي عليه السلام است

۹۴

۱

۶

ائمه دوازده نفر و نه تن آنها از فرزندان امام حسين عليه السلام هستند

۱۳۹

۳۶

۷

ائمه دوازده نفر نه تن آنها از فرزندان امام حسين عليه السلام و نهمين آنها قائم و مهدي آنان است

۵۰

۳۶

۸

ائمه دوازده نفر همراه با اسامي آنان

۵۰

۵۰

۹

بشارت به خروج امام مهدی علیه السلام

۶۵۷

۱۰۳

۱۰

از عترت پیامبر و از اهل بیت و ذریه اوست

۳۸۹

۸

۱۱

اسم او اسم پیامبر و کنیه اش کنیه او و شبیه ترین مردم به پیامبر و به سنت او عمل می کند

۴۸

۸

۱۲

شمایل حضرت مهدی علیه السلام

۲۱

۵

۱۳

از فرزندان حضرت علی علیه السلام است

۲۱۴

۵

۱۴

از فرزندان زهرا علیها السلام است

۱۹۲

۱۰

۱۵

از اولاد حسن و حسین علیهما السلام است

۱۰۷

۱

۱۶

از فرزندان حسین علیه السلام است

۱۸۵

۱۰

ص: ۲۵

از نُه امام که از فرزندان حسین علیه السلام هستند

۱۶۰

۱

۲

نهمین امام از فرزندان حسین علیه السلام است

۱۴۸

۸

۳

از فرزندان حضرت سجاد علیه السلام است

۱۸۵

۱

۴

از فرزندان امام باقر علیه السلام است

۱۰۳

۳

۵

از فرزندان امام صادق علیه السلام است

۱۰۳

۱

ششمین از فرزندان امام صادق علیه السلام است

۹۹

۱

۷

از فرزندان امام کاظم علیه السلام است

۱۰۱

۱

۸

پنجمین از فرزندان امام کاظم علیه السلام است

۹۸

۳

۹

چهارمین از فرزندان امام رضا علیه السلام است

۹۵

۳

۱۰

سومین از فرزندان امام جواد علیه السلام است

۹۰

۲

از فرزندان امام هادی علیه السلام است

جانشینِ جانشینِ امام هادی علیه السلام است

نام پدر او حسن علیه السلام است

او فرزند بهترین کنیزان است

هرگاه سه اسم محمد و علی و حسن پشت سر هم آمدند چهارمین آنان قائم است

دوازدهمین و خاتم ائمه است

زمین را پراز عدل و داد می کند

دارای دو غیبت است که یکی کوتاه تر از دیگری است

دارای غیبت طولانی تازمانی که خداذن خروج به او بدهد.

علت غیبت او

فواید امام غایب و چگونگی بهره مندی از او

۷

۶

۲۲

طول عمر حضرت

۳۱۸

۴

۲۳

او جوان است و سیمای او پیر نمی شود

۸

۶

۲۴

ولادت او مخفی است

۱۴

۶

۲۵

بیعت کسی بر او نیست

۱۰

۳

اودشمنان خدا رامی کشد وزمین را از شرک پاک می کند و حکومت جباران را برمی اندازد و بر تأویل قرآن می جنگد

او امر خدا را آشکار و دین خدا را ظاهر می کند و مؤید و منصور به ملائکه است و زمین را احیا می کند

مردم را به قرآن و سنت پیامبر بر می گرداند

انتقام از دشمنان می گیرد

سنن پیامبران از جمله علل غیبت اوست

او قائم به سیف است و بعد از خروج و قیام او ایمان کسی که قبلا ایمان نیاورده باشد فایده ندارد

۷

۳

۷

مردم همه مطیع او می شوند

۱

۱

۸

سیره حضرت

۳۰

۳

۹

زهد حضرت

۴

۳

۱۰

کمال عدالت و گسترش عدل و امنیت در دولت

۷ او

۳

۱۱

علم حضرت

۵

۴

۱۲

جود حضرت و اینکه مال را بدون شمارش می بخشد

۱۳

۵

۱۳

مواریث انبیا با اوست و خدا آنها را به دست وی برای اتمام حجت ظاهر می کند

۵

۳

۱۴

ظهور نمی کند، مگر بعد از امتحان شدید مردم و گرفتاری سخت مؤمنان.

۲۴

۶

۱۵

بر حضرت عیسی علیه السلام امامت می کند.

۲۵

۸

صاحب پرچم پیامبر و آنچه بر آن نوشته شده است.

۶

۶

۱۷

ولادت حضرت و مادر ایشان

۲۱۴

۲۱

۱۸

معجزات حضرت در زمان پدر

۹

۳

۱۹

کسانی که او را در زمان پدر دیده اند

۱۹

۱۰

۲۰

کسانی که او را در غیبت صغری دیده اند

۲۵

۲۳

بعضی از معجزات حضرت در غیبت صغری

۲۷

۱۶

۲

شرح حال سفیران و نواب ایشان در غیبت صغری

۲۲

۱۴

۳

معجزات حضرت در غیبت کبری

۱۲

۸

۴

کسانی که او را در غیبت کبری دیده اند

۱۳

۸

۵

چگونگی خروج و ظهور حضرت مهدی علیه السلام

۱۲

۵

جهان پیش از ظهور (فساد و ظلم و گناه...)

۳۷

۲۲

۷

برخی از علایم ظهور

۲۹

۲۵

۸

ندای آسمانی و محتوای آن

۲۷

۲۰

۹

گرانی، مریضی

۲۳

۶

۱۰

سفیانی، خسف بیداء، قتل نفس زکیه، یمانی، صبیحه

۳۸

۲۵

۱۱

خروج دجال

۱۲

۶

۱۲

عدم جواز توقیت و تعیین وقت ظهور

۷

۳

۱۳

سال و ماه و روز خروج حضرت

۷

۷

۱۴

مکان خروج و محل منبر ایشان

۱۷

۵

۱۵

چگونگی بیعت با ایشان

۱۱

۴

شرق و غرب عالم را فتح می کند

همه به اسلام می گروند و بعد از ظهور او غیرخدا را نمی پرستند و دولت باطل از بین می رود

زمین گنج ها و معادن خود را آشکار می کند

برکات آسمان و زمین آشکار می شود

اجتماع ۳۱۳ مردنزد او در یک ساعت و برخی اوصاف آنان

اهل شرق و غرب عالم پيش او جمع مي شوند

۲

۲

۲۲

زمين را پراز عدل و داد مي کند

۱۲۹

۳

۲۳

نزول عيسى عليه السلام و خواندن نماز پشت سر امام مهدي عليه السلام

۳۹

۳

ص: ۲۸

حضرت مهدی علیه السلام دجال را می کشد

۶

۲

۲

جنگ حضرت با سفیانی

۲

۲

۳

آبادی زمین در حکومت او

۵

۱

۴

تسهیل امور و تکامل عقول در عصر مهدی علیه السلام

۷

۳

۵

فضایل اصحاب مهدی علیه السلام

۱۴

۵

قدرت و صلابت آنها

۵

۴

۷

مدت حکومت حضرت بعد از ظهور

۱۸

۵

۸

چگونگی زندگی و لباس و خوراک حضرت

۴

۱

۹

آنچه حضرت به آن دعوت می کند و به آن عمل می نماید

۷

۲

۱۰

حرام بودن انکار قائم

۹

۲

فضیلت انتظار فرج به ظهور حضرت

۲۳

۱۶

۱۲

تکالیف شیعیان نسبت به حضرت

۵۴

۹

۱۳

پاداش کسی که امام را درک کند و به او اقتدا نماید.

۱۰

۳

۱۴

فضیلت کسی که در غیبت به او ایمان بیاورد و بر موالات او ثابت قدم باشد

۲۳

۱۶

۱۵

چگونگی سلام و صلوات بر حضرت

۶

۴

دعاهای حضرت

جمع بندی: تعداد منابع شیعه و سنی مورد مطالعه در منتخب الاثر، ۱۵۷ کتاب و مجموع احادیث ۶۰۳۶ و جمع کل آورده شده در این کتاب ۹۲۲ حدیث است.

روایات نقل شده در مورد امام مهدی علیه السلام را می توان به چهار گروه تقسیم کرد:

الف. روایات تفسیری؛ روایاتی که در ذیل آیات قرآن کریم را نقل شده و آیه ای را بر امام مهدی علیه السلام تطبیق کرده است.

ب. روایات اخباری؛ روایاتی که از آینده خبر می دهد؛ مانند؛ وقوع غیبت، جهان قبل از ظهور، علایم ظهور، بشارت های ظهور، اوصاف ظاهری امام، سیره حضرت، اوصاف یاران حضرت، جریان قیام و سیمای دوران حکومت.

ج. روایات تبیینی؛ روایاتی که بیان کننده علل غیبت، اهمیت انتظار، وظایف منتظران، حکم نام بردن امام و حکم تعیین وقت ظهور است.

د. روایات تاریخی؛ روایاتی که ولادت امام، نسب امام و معجزات امام مهدی علیه السلام را نقل می کند.

۲. تعداد احادیث معصومان علیهم السلام

تنها با مراجعه به کتاب معجم احادیث الامام المهدی علیه السلام در می یابیم که نویسندگان آن، ۱۹۴۱ روایت را بدون تکرار نقل می کنند:

از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ۵۶۰ حدیث، از امام علی علیه السلام ۱۳۰ حدیث، از امام حسن علیه السلام

۹ حدیث، از امام حسین علیه السلام ۱۰ حدیث، از امام

سجاد علیه السلام ۲۲ حدیث، از امام باقر علیه السلام

۶۰ حدیث، از امام صادق علیه السلام ۲۹۷ حدیث، از امام کاظم علیه السلام ۱۹ حدیث، از امام رضا علیه السلام

۳۰ حدیث، از امام جواد علیه السلام ۹ حدیث، از امام هادی علیه السلام ۱۳ حدیث از امام عسکری علیه السلام

۴۲ حدیث. پس از آن ۱۳۰ مورد توقیع و دعا از امام زمان علیه السلام و بیش از ۵۰۰ حدیث را در جلد پنجم در ذیل آیاتی که به امام مهدی علیه السلام و ویژگی های آن حضرت تأویل شده، ذکر می کنند.

۳. راویان احادیث مهدویت از صحابه

با بررسی کتاب های اختصاصی امام مهدی علیه السلام و یا کتبی که بخشی از آنها، به ذکر احادیث آن حضرت اختصاص یافته، به این واقعیت پی می بریم که حداقل حدود شصت تن از صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، احادیث مربوط به حضرت مهدی علیه السلام را بدون واسطه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده اند.

در اینجا تنها به ذکر اسامی برخی از صحابه _ که روایات آنان در منابع اهل سنت مطرح شده است _ اکتفا می کنیم. این خود

دلیل بر صدور قطعی روایات امام مهدی علیه السلام از ناحیه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و ثابت می کند که «مهدویت» در اسلام، از عمیق ترین ریشه و عالی ترین درجه اعتبار برخوردار است:

۱. فاطمه الزهرا علیها السلام (شهادت ۱۱ هـ)،

۲. معاذ بن جبل (م ۱۸ هـ)، ۳. قتاده بن نعمان (م ۲۳ هـ)، ۴. عمر بن خطاب (م ۲۳ هـ)،

۵. ابوذر غفاری (م ۳۲ هـ)، ۶. عباس بن عبدالمطلب (م ۳۲ هـ)، ۷. عبدالرحمن بن عوف (م ۳۲ هـ)، ۸. عثمان بن عفان (م ۳۵ هـ) ۹.

سلمان فارسی (م ۳۲ هـ)، ۱۰. طلحه بن عبیدالله (م ۳۶ هـ) ۱۱. حذیفه بن یمان (م ۳۶ هـ)، ۱۲. عمار بن یاسر (شهادت: ۳۷ هـ)، ۱۳.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام (شهادت: ۴۰ هـ) ۱۴. زید بن ثابت (م ۴۵ هـ) ۱۵. تمیم الداری (م ۵۰ هـ) ۱۶. امام حسن بن علی

علیه السلام (شهادت ۵۰ هـ) ۱۷. عبدالرحمن بن سمره (م ۵۰ هـ) ۱۸. مجمع بن جاریه (م ۵۰ هـ) ۱۹. عمران بن حصین (م ۵۲ هـ)

۲۰. ابو ایوب انصاری (م ۵۲ هـ) ۲۱. ثوبان غلام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم (م ۵۴ هـ) ۲۲. عایشه (م ۵۲ هـ) ۲۳. ابوهریره

(م ۵۹ هـ) ۲۴. امام حسین علیه السلام (شهادت ۶۱ هـ) ۲۵.

علقمه بن قيس بن عبدالله (م ٦٢ هـ) ٢٦. ام سلمه (م ٦٢ هـ) ٢٧. عبدالله بن عمر (م ٦٥ هـ) ٢٨. عبدالله بن عمرو عاص (م ٦٥ هـ) ٢٩. عبدالله بن عباس (م ٦٨ هـ) ٣٠. زيد بن أرقم (م ٧٤ هـ) ٣١. عوف بن مالك (م ٧٣ هـ) ٣٢. ابو سعيد خدرى (م ٧٤ هـ) ٣٣. جابر بن سمره (م ٧٤ هـ) ٣٤. جابر بن عبدالله انصارى (م ٧٨ هـ) ٣٥. عبدالله بن جعفر طيار (م ٨٠ هـ) ٣٦. ابو امامه باهلى (م ٨١ هـ) ٣٧. بشر بن منذر بن جارود (م ٨٣ هـ) ٣٨. عبدالله بن حارث (م ٨٦ هـ) ٣٩. سهل بن سعد ساعدى (م ٩١ هـ) ٤٠. أنس بن مالك (م ٩٣ هـ) ٤١. ابوالطفيل (م ١٠٠ هـ) ٤٢. ام حبيده ٤٣. ابوجحاف ٤٤. ابوسلمى، راعى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ٤٥. أبوليلى ٤٦. أبوواهل حديقه بن اسيد ٤٧. حرث بن ربيع ٤٨. ابوقتاده انصارى ٤٩. زر بن عبدالله ٥٠. زراره بن عبدالله ٥١. عبدالله بن ابى أوفى ٥٢. علاء بن بشير مزنى ٥٣. على هلالى ٥٤. قزه بن أياس

٥٥. عمرو بن مره جهنى.

با بررسی روایات بحث مهدویت، دو ویژگی و امتیاز به دست می‌آید که اهمیت موضوع مهدویت را در میان معارف اسلامی و دینی نشان می‌دهد و پژوهشگران و طالبان طریق سعادت را در راهیابی به افق روشن آینده کمک می‌کند. همچنین راه را بر منکران و مخالفان این واقعیت بزرگ هستی می‌بندد.

الف. تواتر احادیث امام مهدی علیه السلام

از ویژگی‌ها و امتیازات بسیار مهم در یک موضوع روایی، تواتر احادیثی است که در مورد آن نقل شده است. متواتر بودن روایات آن موضوع، باعث می‌شود که به آن به صورت ویژه توجه شود و مطالب و محتوای آن، مورد قبول واقع شده و علاوه بر اعتقاد به آن، در کارها و رفتار و برنامه‌ریزی‌ها به آن توجه گردد و به مفاد آن عمل شود. تواتر احادیث در موضوع مهدویت، امری مورد قبول و مسلم در نزد شیعه و عامه است؛ یعنی، نه تنها شیعیان تواتر احادیث مربوط به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را پذیرفته‌اند؛ بلکه علمای عامه نیز بر این مهم اعتراف کرده‌اند. در این قسمت به ذکر

نام برخی از علما و دانشمندان عامه که به این ویژگی اشاره کرده اند، می پردازیم. (۱)

۱. محمد حسین آبروی شافعی (م ۳۶۳هـ)؛ وی در کتاب مناقب الشافعی چنین می گوید:

اخبار بشارت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به آمدن مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به دلیل کثرت مخران و راویان به حد تواتر رسیده است. (۲)

۲. قرطبی مالکی (م ۷۶۱هـ)؛ (۳)

۳. ابن قیم (م ۷۵۱هـ)؛ (۴)

۴. ابن حجر عسقلانی (م ۸۵۲هـ)؛

۵. سیوطی (م ۹۱۱هـ)؛ (۵)

۶. ابن حجر هیتمی (م ۹۷۴هـ)؛ وی بارها از اعتقاد مسلمانان به ظهور امام مهدی علیه السلام دفاع کرده و به تواتر آن تصریح کرده است. (۶)

۷. محمد رسول برزنجی (م ۱۱۰۳هـ)؛ وی

ص: ۳۵

۱- رک: در انتظار ققنوس ، صص ۷۶ _ ۹۰

۲- التذکره ، ج ۱، ص ۷۰۱

۳- التذکره ، ج ۱، ص ۷۰۱

۴- المنار المنیف ، ابن قیم، ص ۱۳۵

۵- ابراز الوهم المکنون ، غماری، ص ۴۳۶

۶- الصواعق المحرقة ، فصل ۱، باب ۱۱، صص ۱۶۲ _ ۱۶۷

تصریح می کند:

احادیثی که بر وجود مهدی علیه السلام و قیام او در آخر الزمان و از خاندان رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و فرزند فاطمه علیها السلام بودن وی دلالت دارند، به حد تواتر رسیده و جایی برای انکار آن ها وجود ندارد. (۱)

۸. شیخ محمد بن علی صبان (م ۱۰۲۶هـ). (۲)

ب. صحت احادیث امام مهدی علیه السلام

یکی دیگر از ویژگی های ارزشمند یک موضوع روایی، صحیح بودن روایاتی است که در مورد آن نقل شده است. صحت روایات مربوط به آن موضوع، باعث می شود علاوه بر قبول آن، به محتوا و مفاد آن نیز توجه شده و به دستورات آنها عمل شود. با توجه به اینکه صحت احادیث مهدویت مورد قبول شیعه است؛ از این رو در این بخش فقط نام برخی از بزرگان اهل سنت _ که در نوشتار خود به «صحت» این احادیث تصریح کرده اند _ بیان می شود.

ص: ۳۶

۱- الاشاعه لاشراط الساعه ، برزنجی، ص ۸۷

۲- اسعاف الراغیین ، صبان، صص ۱۴۵ _ ۱۵۲

۱. ترمذی در سنن ج ۴ (ص ۵۰۵، احادیث ۲۲۳۰، ۲۲۳۱، ۲۲۳۲ و ۲۲۳۳)؛

۲. حافظ ابوجعفر عقیلی در الضعفاء الکبیر (ج ۳، ص ۲۵۳، ح ۱۲۵۷)؛

۳. حاکم نیشابوری در مستدرک (ج ۴، احادیث ۴۲۹، ۴۶۵، ۵۵۳ و ۵۵۸)؛

۴. بیهقی در الاعتقاد و الهدایه (ص ۱۲۷)؛

۵. امام بغوی در مصابیح السنه (ص ۴۴۸، ح ۴۱۹۹)؛

۶. ابن اثیر در النهایه (ج ۵، ص ۲۵۴)؛

۷. قرطبی مالکی در التذکره (ص ۷۰۴)؛

۸. ناصرالدین البانی در حول المهدی (ص ۶۴۴)؛

۹. عبدالعلیم عبدالعظیم البستوی در المهدی المنتظر.

ص: ۳۷

بخش سوم: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در پرتو احادیث

اشاره

ص: ۳۹

در این بخش برآنیم با تأملی در برخی احادیث، به زوایای مباحث مهدویت در روایات اشاره کنیم.

ص: ۴۰

فصل ۱: احادیث عام

اشاره

ص: ۴۱

در این بخش، نخست به تبیین برخی روایات امامت می پردازیم و چگونگی دلالت آن را بر حضرت مهدی علیه السلام به عنوان یکی از امامان معصوم علیهم السلام بررسی می کنیم. سپس با توجه به روایات خاص «مهدویت»، عرصه های مشترک و اختلافی شیعه و سنی را درباره «مهدویت» مطرح می کنیم.

در این قسمت سه روایت «ثقلین»، «مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ» و «خلفای دوازده گانه» را مورد بررسی قرار می دهیم:

۱. حدیث ثقلین

اشاره

حدود ۳۴ تن از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم این حدیث را نقل کرده اند و ۱۸۷ نفر از بزرگان اهل سنت

ص: ۴۲

(مانند مسلم، ترمذی و احمد بن حنبل) این حدیث را در کتاب های خود آورده اند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آن را در موقعیت های مختلف بیان کرده است. (۱)

مسلم در صحیح خود از «زید بن ارقم» نقل می کند: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم روزی در کنار آبی به نام خم (غدیر خم) میان مکه و مدینه خطبه ای ایراد کرد و در آن خطبه خدا را ثنا گفت و مردم را نصیحت نمود. آن گاه چنین فرمود:

«الَا- أَيُّهَا النَّاسُ! فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُّوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأَجِيبُ» وَ أَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: أَوْلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَ النُّورُ فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَ اسْتَمْسِكُوا بِهِ» فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ رَغَّبَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ: وَ أَهْلُ بَيْتِي أَذْكَرُكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي أَذْكَرُكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي» (۲)

ص: ۴۳

۱- عبقات الانوار، ج ۲ و ۱، ص ۸۲۴ و ۸۲۵

۲- مسلم، صحیح، ج ۴، شماره ۲۴۰۸، چاپ عبدالباقی، ص ۱۸۰۳

ترمذی در سنن این متن را بالفظ «وَعَثْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي» نقل کرده است:

«أَنْتِي تَارِكٌ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكُمْ بِهِ لَنْ تَضَلُّوا بَعْدِي، أَحَدُهُمَا أَعْظَمُ مِنَ الْآخَرَ: كِتَابَ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَ
عَثْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَى الْحَوْضِ فَأَنْظُرُوا كَيْفَ تُخَلَّفُونِي فِيهِمَا» (۱).

مسلم و ترمذی که از مؤلفان صحاح و سنن می باشند، هر دو بر لفظ «اهل بیت» تأکید دارند. علاوه بر این، حاکم نیشابوری در مستدرک، ابن حجر در صواعق، سیوطی در الجامع الصغیر و ملک العلماء در هدایه السعداء بر صحت این حدیث تأکید دارند. در مقابل روایتی که به جای «اهل بیتی» لفظ «سنتی» را آورده است، حدیثی مجهول است که علاوه بر ضعف سند، احتمال ساختگی بودن آن وجود دارد. (۲)

۱_۱_۱. «اهل بیت» در حدیث ثقلین

واژه «اهل بیت» پیشینه قرآنی دارد؛

ص: ۴۴

۱- سنن، ج ۵، ش ۳۷۸۸، ص ۶۶۳

۲- ر.ک: امام مهدی در حدیث ثقلین، بنیاد فرهنگی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

خداوند متعال می فرماید: «إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا» (۱) در سنن ترمذی، و مسند احمد و مسند عبد بن حمید به نقل از انس آمده است:

«إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ يَمُرُّ بِبَابِ فَاطِمَةَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ إِذَا خَرَجَ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ يَقُولُ: الصَّلَاةُ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ...» (۲)

«پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم [برای بیان مراد از اهل بیت] به مدت شش ماه هر روز صبح هنگام رفتن به نماز، از مقابل خانه حضرت زهرا علیها السلام عبور می کرد و می فرمود: ای اهل بیت! نماز. به درستی که خداوند اراده کرده است که ببرد...».

اهل بیت علیهم السلام کسانی اند که در مباحله حضور داشتند:

«أَخْرَجَ الْمُسْلِمُ عَنْ سَعْدِ بْنِ وَقَاصٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ «نَذُّعُ

ص: ۴۵»

۱- احزاب / ۳۳

۲- الدرالمثور، ج ۶، ص ۶۰۶؛ همچنین ر.ک: تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۴۸۴؛ سنن ترمذی، ج ۵، ص ۳۵۲

أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ» (۱) دعا رسول الله علياً و فاطمه و حسناً و حسيناً فقال: اللهم هؤلاء اهلي»؛ (۲)

«مسلم نیشابوری از سعد بن وقاص نقل کرد: چون این آیه (معروف به آیه مباهله) نازل شد، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام را فرا خواند و فرمود: خدایا! اینان اهل [بیت] من هستند».

اهل بیت کسانی اند که حدیث کسا برای آنان بیان شده است. (۳)

در حدیث ثقلین بر اساس بعضی نقل ها، به جای کلمه «اهل بیت» و یا در کنار آن واژه «عترت» به کار رفته است. زید بن ثابت می گوید:

قال رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم إني تارك فيكم الثقلين خلفي كتاب الله و عترتي فإنهما لن يفترقا حتى يردا على الحوض. ازهری

ص: ۴۶

۱- آل عمران / ۶۱

۲- الصواعق المحرقة ، باب ۹، ص ۱۲۱

۳- ر.ك: صحيح مسلم ، ج ۷، ص ۱۳۰؛ الصواعق المحرقة ، باب ۱۱، فصل ۱۱، ص ۱۴۳

به نقل از محمد بن اسحاق می گوید: «هذا حديث صحيح».(۱)

۱_۱_۲. عترت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

از مفاد حدیث ثقلین، این نکته روشن می شود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم عترت خویش را در کنار قرآن کریم قرار داده است. اکنون جای این سؤال است که مراد از عترت چه کسانی است؟ و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم چه کسانی از عترت خود را در ردیف قرآن قرار داده و ثقل اصغر خوانده است؟ ابن اثیر می گوید:

عترت انسان به خاص ترین و نزدیک ترین خویشاوندان وی گفته می شود و عترت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرزندان فاطمه علیها السلام هستند. قول ابن سیده نیز همین است.(۲)

پیداست، مراد از «عترت» و «اهل بیت» در حدیث ثقلین محدود است و همه منسوبان به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را دربر نمی گیرد؛ بلکه مقصود از آن، تنها کسانی اند که به قرینه قرار گرفتن در کنار قرآن، از امتیازات ویژه ای برخوردارند.

ص: ۴۷

۱- لسان العرب ، ج ۴ ، ص ۵۳۸

۲- النهایه ، ج ۳ ، ص ۱۷۷

اینان همتای قرآن و مانند آن ارزشمند هستند و تمسّیک به آنان مانع از لغزش و انحراف است؛ چنان که علامه مناوی می گوید:

«وَالْمُرَادُ بِعَتْرَتِهِ هُنَا الْعُلَمَاءُ الْعَامِلُونَ، إِذْ هُمْ الَّذِينَ لَا يَفَارِقُونَ الْقُرْآنَ» (۱). یعنی، مقصود از عترت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تنها افراد دارای علم و پایبند و عالم از خاندان ایشان است؛ چرا که آنان هیچ گاه از قرآن جدا نمی شوند.

چند نکته

بر اساس این حدیث، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دستاورد رسالت خود را دو چیز گران مایه یکی، «کتاب خدا» و دیگری «عترت» آن حضرت که از هم جدایی ناپذیر و عامل راهیابی و رستگاری انسان ها تا روز قیامت هستند. ملازمت بر این دو از مهم ترین وظایف دینی هر مسلمانی است و تا قیامت پایدار است. به بیان دیگر این حدیث شریف و زیبا حاوی نکات ارزشمندی است:

یکم. همان گونه که کتاب خدا جاویدان است و تا پایان عمر دنیا وجود دارد، یک نفر

ص: ۴۸

از اهل بیت نیز همیشه در کنار قرآن تا پایان عمر دنیا خواهد بود. این نکته از واژه «لن یفترقا» به خوبی روشن می شود. چنان که ابن حجر در صواعق می گوید:

فِي أَحَادِيثِ الْحَثِّ عَلَى التَّمَسُّكِ بِأَهْلِ الْبَيْتِ أَشَارَةٌ إِلَى عَيْدَمِ انْقِطَاعِ مُسَيِّئَاتِهِمْ لِمَنْ تَمَسَّكَ بِهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَمَا أَنَّ الْكِتَابَ الْعَزِيزَ كَذَلِكَ وَ لِهَذَا كَانُوا أَمَانًا لِأَهْلِ الْأَرْضِ... ثُمَّ أَحَقَّ مَنْ يَتَمَسَّكَ بِهِ مِنْهُمْ إِمَامُهُمْ وَعَالَمُهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ)، لِمَا قَدَّمْنَا مِنْ مَزِيدِ عِلْمِهِ وَ دَقَائِقِ مُسْتَنْبَطَاتِهِ وَ مَنْ ثُمَّ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: عَلِيُّ عَتْرَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ أَيْ الَّذِينَ حَثَّ عَلَى التَّمَسُّكِ بِهِمْ؛ (۱) یعنی، احادیثی که مردمان را به تمسک به اهل بیت فرا می خواند، به این اشاره دارد که از اهل بیت تا روز قیامت کسی که برای تمسک شایسته است، همواره وجود دارد؛ چنان که کتاب خدا چنین است و از این رو آنان سبب ایمنی و بقا برای اهل زمین هستند... سزاوارترین فرد از میان ایشان

ص: ۴۹

برای تمسک، امام و عالم آنها علی بن ابی طالب است که علم فراوان و استنباط های دقیق و موشکافانه دارد، و به همین جهت ابوبکر گفته است: «علی علیه السلام عترت رسول خدا است»؛ یعنی، از کسانی است که پیامبر خواسته و ترغیب کرده مردمان به آنان تمسک جویند.

دوم. همچنان که قرآن حجت بوده و بر مردم واجب است از آن پیروی کنند؛ همچنین باید از اهل بیت علیهم السلام پیروی و اطاعت کنند. از این رو اهل بیت تنها کسانی اند که شایستگی دارند رهبری، امامت و سرپرستی امور مردم را به عهده گیرند. معنای دو ثقل اکبر و اصغر نیز این است.

سوم. در قرآن هیچ خطا و اشتباهی نیست و پیروان واقعی قرآن در هیچ زمانی دچار اشتباه نشده و دچار گمراهی و ضلالت نمی گردند. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اهل بیت علیهم السلام را در کنار قرآن قرار داده و می فرماید: «اگر به هر دو تمسک بجویند، هرگز دچار گمراهی نمی شوید». از این فهمیده می شود که اهل بیت علیهم السلام نیز هرگز دچار خطا نمی شوند (یعنی دارای ملکه عصمت بوده و معصوم می باشند)،

زیرا اگر به خطا دچار شوند، حتماً باعث گمراهی و ضلالت می گردند.

چهارم. این همراهی نتیجه دیگری نیز می دهد و آن اینکه تنها اهل بیت علیهم السلام هستند که می توانند محتوای آیات و دقایق لطیف آنها را به صورت درست و کامل در اختیار مردم قرار دهند؛ از این رو برای استفاده صحیح از قرآن باید از رهنمودها و هدایت های آنان بهره برد.

پنجم. قرآن دریای بی کران معرفت است. اتصال اهل بیت علیهم السلام به قرآن، نشانه وسعت علم و ژرفای معرفت آنان است.

۱_۱_۳. مهدی علیه السلام در «حدیث ثقلین»

از مباحث گذشته روشن شد که طبق حدیث معروف ثقلین، همیشه فردی از اهل بیت علیهم السلام باید در کنار قرآن وجود داشته باشد. اکنون باید بیان کنیم که امام مهدی علیه السلام یکی از افراد اهل بیت علیهم السلام می باشد.

بر اساس احادیث، حضرت مهدی علیه السلام فردی از «عترت»، «اهل بیت» و فرزندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و یکی از دو شیء گران قدری است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در «حدیث ثقلین» بدان سفارش کرده است.

ص: ۵۱

أ. مهدی فردی از اهل بیت است

«قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَا تَنْقِضِي الْأَيَّامَ وَلَا يَذْهَبُ الدَّهْرُ حَتَّى يَمْلِكَ الْعَرَبُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِي اسْمُهُ يَواطِئُ اسْمِي»؛^(۱)

رسول خدا فرمود: روزگار به پایان نمی رسد و عمر دنیا سپری نمی شود؛ مگر اینکه فردی از اهل بیت من، بر عرب حاکم می شود، نامش هم نام من است.

ابو الحسن محمد بن حسین بن ابراهیم ابن عاجم سجزی می گوید:

قد تواترت الاخبار و استفاضت بكثره رواها عن المصطفى صلى الله عليه وآله وسلم بمجىء المهدى و انه من اهل بيته... و انه يملأ الارض عدلا و انه يخرج مع عيسى فيساعده على قتل الدجال... و انه يؤم هذه الامه و عيسى يصلى خلفه؛^(۲) یعنی، درباره آمدن مهدی [و بشارت به ظهور او] و اینکه مهدی از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است، اخبار «متواتر» و «مستفیض» است [و این وعده حتمی است. در این اخبار آمده

ص: ۵۲

۱- مسند احمد، ج ۱، ص ۳۷۶، سنن ابو داود، ج ۴، ص ۱۰۷

۲- الحاوی للفتاوی، ج ۲، ص ۸۶ _ ۸۵

که [حضرت مهدی علیه السلام زمین را از عدل پر می کند و قیام او با ظهور عیسی علیه السلام هم زمان است. عیسی علیه السلام، مهدی علیه السلام را در قتل دجال یاری می نماید و مهدی علیه السلام بر این امت پیشوایی می کند و امام می گردد و عیسی علیه السلام پشت سر او نماز می گزارد.

ب. مهدی علیه السلام فردی از «عترت» است:

یوسف بن یحیی مقدسی سلمی در نخستین باب کتاب عقد الدرر، عنوان اولین بخش را چنین نام می دهد: «فی بیان انه [المهدی] من ذریه رسول الله و عترته»؛ یعنی، «در بیان این مطلب که مهدی علیه السلام از ذریه پیامبر و عترت او است». آن گاه ۳۴ حدیث در این باره نقل می کند که بعضی از آنها در کتاب هایی چون المعجم الکبیر، سنن ابی داود، سنن ابی ماجه، مسند احمد و مستدرک الصحیحین آمده است. به عنوان نمونه این حدیث را می آورد که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

ص: ۵۳

«المهدى من عترتى من ولد فاطمه عليها السلام (۱)»؛ مهدى از عترت من و از فرزندان فاطمه عليها السلام است.

ج. مهدى از فرزندان پیامبر صلى الله عليه و آله و سلم است:

در دسته ای از اخبار، پیامبر اکرم صلى الله عليه و آله و سلم، مهدى عليه السلام را از فرزندان خود می خواند: «قال رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم: المهدى منى...»؛ (۲) «قال رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم: المهدى رجلٌ من ولدى (۳)...» و...

حافظ ابوالقاسم عبدالرحمن نخعی سهیلی در کتاب «شرح سیره رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم» درباره فضیلت و برتری فاطمه عليها السلام بر زنان جهان می نویسد:

و من سؤدها ان المهدى المبشر به فى آخر الزمان من ذريتها فهى مخصوصه بهذه الفضيله دون غيرها؛

یعنی، از دلایل بزرگی و عظمت فاطمه عليها السلام این است که آن مهدى که مژده ظهور او را در

ص: ۵۴

۱- عقد الدرر فى اخبار المنتظر، ص ۳۵

۲- مستدرک حاکم، ج ۴، ص ۵۵۷؛ الجامع الصغير، ج ۲، ص ۶۷۲، ح ۹۲۴۴

۳- کمال الدین، ج ۱، ص ۲۸۷، ح ۵، باب ۲۵؛ فرائد السمطين، ج ۲، ص ۳۳۵، ح ۵۸۷

آخرالزمان داده اند، از ذریه او است. پس این فضیلت ویژه فاطمه علیها السلام است نه غیر او. (۱) و (۲)

بنابر آنچه بیان شد به روشنی درمی یابیم که امام مهدی علیه السلام یکی از فرزندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و عترت و اهل بیت آن حضرت است که مصداق حدیث ثقلین می باشد و هیچ گاه از قرآن جدا نمی شود و سیره و روش ایشان بر اساس کتاب شریف الهی است. بشر نیز در این زمان جز با تمسک به قرآن و تبعیت از دستورات آن حضرت، از سرچشمه هدایت سیراب نخواهد شد.

۲. حدیث «من مات و لم یعرف»

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید:

«من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة»؛ هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناسد به

ص: ۵۵

۱- عقدالدرر، ص ۲۰۵

۲- برای آگاهی بیشتر ر.ک: کتاب الله و اهل البيت فی حدیث الثقلین و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در حدیث ثقلین، تألیف جمعی از نویسندگان. آنچه در اینجا آمده بود اقتباس از آن کتاب است

مرگ جاهلیت مرده است. (۱)

در میان اهل سنت صاحبان صحاح ستهاین حدیث را از هفت نفر از صحابه نقل کرده اند:

۱. زید بن ارقم؛ ۲. عامر بن ربیعہ غنمی؛

۳. عبداللہ بن عباس؛ ۴. عبداللہ بن عمر؛

۵. ابوالدرداء؛ ۶. معاذبن جبل؛ ۷. معاویہ بن ابی سفیان.

علاوہ بر این هفت نفر، احادیث مشابہی نیز از ابوہریرہ و انس بن مالک نقل شدہ است. کافی است بدانیم کہ تنها علامہ مجلسی (رہ) این حدیث را با چہل سند از طرق اختصاصی شیعہ در بحارالانوار آورده است. (۲)

علمای اہل سنت این حدیث را در بیش از ہفتاد کتاب از منابع حدیثی خود آورده اند کہ بعضی از آنها عبارت است از ۱. سنن ابوداؤد؛

۲. مصنف حافظ عبدالرزاق بن ہمام صنعانی؛

۳. سنن سعید بن منصور خراسانی؛ ۴. طبقات الکبری محمد بن سعد کاتب واقدی؛ ۵. مسند

ص: ۵۶

۱- صحیح بخاری، ج ۵، ص ۱۳؛ صحیح مسلم، ج ۶، ص ۲۱، ۲۲

۲- بحارالانوار، ج ۲۳، صص ۷۶-۹۵

حافظ ابوالحسن علی بن جعد جوهری؛ ۶. مصنف ابن شیبہ؛ ۷. صحیح بخاری ۸. صحیح مسلم و... (۱)

یکی از محققان، از میان ۳۳ متن این حدیث سی متن آن را آورده و دسته بندی کرده است که در این میان ده متن آن به اهل سنت و سیزده متن آن به شیعه اختصاص دارد. هفت متن باقی مانده نیز عیناً در منابع مورد اعتماد شیعه و سنی ذکر شده است. ایشان به ذکر اسامی افرادی که مدعی «متواتر» بودن این حدیث هستند، می پردازد و از افرادی مانند شیخ مفید، شیخ بهایی، علامه مجلسی، قندوزی حنفی و قاضی بهلول بهجت افندی زنگنه زوری و ابن ابی الحدید نام می برد. (۲)

این حدیث با وجود فراوانی متون و اختلاف در بعضی کلمات، اکثراً با عبارت «مات میتة جاهلیة» و گاهی هم با عبارت «مات یهودیاً او نصرانیاً» یا با تعبیری که بیانگر سوء

ص: ۵۷

۱- فقیه ایمانی، شناخت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، صص ۳۰ - ۴۰

۲- او خواهد آمد، صص ۷۳ - ۹۲

عاقبت چنین فردی است، به پایان می رسد.

بخش ابتدایی این احادیث از دو حال خارج نیست: گروهی با «من مات» شروع می گردد و نتیجه عدم شناخت امام زمان را مرگ جاهلی می داند و بخشی دیگر، با الفاظی چون «من خرج» شروع می شود و تمرد و نافرمانی از امام را به مرگ جاهلی منتهی می داند. امامی که شناختن او مرگ جاهلی و سرپیچی از دستوراتش جهنم را در پی دارد، امام واجد شرایط و دعوت کننده به امر الهی است؛ نه امام کفر و دعوت کننده به آتش و آلوده به انواع فسق و فجور.

بر این اساس چنین امامی قبل از هر چیز باید:

۱. دارای بالاترین مقام علمی و شایستگی همه جانبه ای باشد که بتواند در قلمروی وسیع و پهناور، امامت و رهبری اسلامی را بر عهده گیرد تا مسلمانان در صورت شناخت او و پیروی از دستوراتش، از مرگ جاهلی رهایی یابند.

۲. از پاکی همه جانبه و مصونیت از هوا و خطا برخوردار باشد تا نه تنها خود دچار کج روی های عقیدتی، علمی و عملی نگردد؛ بلکه گروه ها و افراد را نیز به حق رهنمون شود.

ص: ۵۸

چنین امامی است که شناخت یا عدم شناخت او، سرنوشت ساز است و بهشت یا جهنم را برای آدمی مسجل می کند.

با توجه به نوشته مورخان، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از آغاز امر نبوت و نخستین روزهای بعثت، این حقیقت را گوشزد فرمود که هیچ فرد یا گروهی _ حتی خود حضرت _ در تعیین زمامدار و خلیفه بعد از خود مستقل نیست؛ بلکه اختیار و انتخاب آن به دست خداوند است.

به عنوان نمونه قبیله بنی عامر بن صعصعه به آن حضرت گفتند: اگر از تو پیروی کنیم و تو بر مخالفان خود پیروز شوی آیا زمام امور بعد از خود را به دست ما می دهی؟ رسول خدا فرمود:

«زمام امر به دست خدا است و هر طوری که او بخواهد عمل می کند.»^(۱)

بر این اساس امامت و خلافت پس از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چیزی نیست که به مردم واگذار شود. اگر طبق عقیده اهل سنت اختیار این کار به خود امت واگذار شود، دیگر معنا ندارد که مسلمانان را ترغیب کنند که امام خود را بشناسند تا مبادا

ص: ۵۹

بر اثر نشناختن او، گرفتار مرگ جاهلی شوند و سرنوشت آنان به جهنم منتهی گردد؛ چرا که خودشان امام را انتخاب کرده اند.

با دقت در حدیث «من مات...» و آنچه گفته شد نکات زیر به دست می آید: (۱)

۱. ضرورت اصل امامت و رهبری واجد شرایط در نظام عقیدتی اسلام؛

۲. ضرورت استمرار امامت و وجود امام در هر زمانی؛

۳. تعداد امام برحسب زمان مختلف است، نه بر حسب کشورها و نژادها؛

۴. نشناختن امام زمان در هر عصری، انسان را به مرگ جاهلیت می میراند؛

۵. لزوم اعلم و اتقی بودن امام؛

۶. نفی امامت عموم متصدیان و مدعیان خلافت که شرایط آن را ندارند؛ (به دلیل انطباق نداشتن راه و رسم آنها با امام زمان،

و اینکه هیچ کس نشناختن آنان را موجب مرگ جاهلیت نمی داند)؛

۷. خلاصه شدن راه های شناخت امام

ص: ۶۰

زمان، در معرفی از سوی پیامبر یا امام پیشین و یا اظهار معجزه؛

۸. هر کس در برابر سؤال از امام زمان خود پاسخی نداشته باشد و بر آن حال بمیرد، به مرگ جاهلیت مرده است؛

۹. با توجه به قطعی بودن حدیث «من مات» تنها شیعه دوازده امامی در پرتو عقیده راستین به امامت ائمه اثنا عشر _ که آخرین آنان حضرت مهدی موعود علیه السلام است _ مصداق بی چون و چرای این حدیث است (شرایطی که امام باید داشته باشد، تنها در امامان دوازده گانه شیعه یافت می شود)؛

۱۰. بر اساس این حدیث و احادیث دیگر درباره تعداد خلفای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امامان دوازده گانه شکی نیست که دوازدهمین امام و خلیفه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم حضرت مهدی موعود علیه السلام است. (۱)

۳. حدیث «اثنا عشر خلیفه»

اشاره

جابر بن سمره می گوید:

«سمعت رسول الله یقول:

ص: ۶۱

۱- برگرفته از شناخت امام و اصالت مهدویت در اسلام از دیدگاه اهل تسنن

لا يزال الاسلام عزيزاً الى اثني عشر خليفه ثم قال كلمه لم اسمعها فقلت لأبي ما قال؟ فقال كلهم من قریش؛(۱)

شنیدم پیامبر خدا می فرمود: همواره اسلام در سایه دوازده خلیفه [من] عزیز می ماند. سپس کلمه ای فرمود که من نشنیدم، پس به پدرم گفتم: چه فرمود؟ گفت: همه آنان از قریش هستند.

این حدیث را فریقین(۲) در کتاب های حدیثی خود نقل کرده اند و همگی صدور آن را از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم قبول دارند. بنابراین مهم آن است که بدانیم این دوازده خلیفه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چه کسانی اند. از دو طریق می توان به مراد آن حضرت پی برد که یکی مراجعه به روایات و دیگری بررسی تاریخی است.

۳-۱. بررسی روایات

برای فهم درست کلام هر گوینده ای، باید

ص: ۶۲

۱- صحیح مسلم، ج ۶، چاپ مصر، ص ۱۰۲

۲- صحیح بخاری، ج ۲، ص ۱۴۷، ح ۷۹، صحیح مسلم، ج ۳، ص ۱۴۵۳، ح ۵؛ غیبت طوسی، ص ۸۸؛ غیبت نعمانی، ص ۷۵

به قرینه های موجود در کلام او توجه کرد و کلمات دیگر او را در نظر گرفت تا مراد از امور مجمل روشن شود. با مراجعه به احادیث نبوی می بینیم که آن حضرت به روشنی مراد خویش را از دوازده خلیفه به طور مکرر بیان کرده است؛ از جمله:

۱. محمد بن ابراهیم حمّوئی شافعی از عبداللّه بن عباس نقل می کند:

«قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: ان خلفائي و اوصيائي و حجج الله على الخلق بعدى اثني عشر، أولهم اخی و آخرهم ولّمدی. قيل يا رسول الله و من اخوك؟ قال: علی بن ابی طالب، قيل: و من ولّعدك؟ قال: المهدي الذي يملأ الارض قسطا و عدلا كما ملئت جوراً و ظلماً»؛(۱)

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خلفا و اوصیای من و حجت های خدا بر خلق پس از من دوازده نفر هستند: اولین آنان برادرم و آخرین آنان پسر من است. گفته شد: ای رسول خدا: برادر شما کیست؟ فرمود: علی بن ابی طالب. سؤال شد: فرزند

ص: ۶۳

شما کیست؟ فرمود: مهدی و او همان کسی است که زمین را پر از عدل و داد می کند، همان گونه که سرشار از ظلم و جور شده باشد.

در این حدیث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم برای تبیین مراد از دوازده خلیفه، به معرّفی امام اول و امام دوازدهم اکتفاء می کند؛ در حالی که در مواقع دیگر اسامی همه دوازده خلیفه را بیان می کند و حتی اسم پدرانشان را نیز برمی شمرد.

۲. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ان وصی و الخلیفه من بعدی علی بن ابی طالب و بعده سبطای الحسن ثم الحسین یتلوه تسعة من صلب الحسین ائمة ابرار. قال [نعثل] یا محمد فسمهم لی قال: نعم اذا مضی الحسین فابنه علی، فاذا مضی علی فابنه محمد فاذا مضی محمد فابنه جعفر فاذا مضی جعفر فابنه موسی فاذا مضی موسی فابنه علی فاذا مضی علی فابنه محمد ثم ابنه علی ثم ابنه حسن ثم الحجّة بن الحسن، فهذه اثنا عشر ائمة عدّة

ص: ۶۴

جانشین و خلیفه بعد از من علی بن ابی طالب علیه السلام است و بعد از او دو نوه من حسن علیه السلام و سپس حسین علیه السلام هستند. سپس نه فرزند حسین علیه السلام امام خواهند بود. [نعثل] گفت: ای محمد صلی الله علیه و آله و سلم آن نه نفر را نام ببر. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: وقتی حسین علیه السلام از دنیا رفت، فرزندش علی علیه السلام امام است و هنگامی که علی علیه السلام از دنیا رفت، فرزندش محمد علیه السلام به امامت می رسد و چون محمد علیه السلام از دنیا رفت، پسرش جعفر علیه السلام امام خواهد شد و وقتی جعفر علیه السلام از دنیا برود، فرزندش موسی علیه السلام امام است و هنگامی که موسی علیه السلام درگذشت، پسرش علی علیه السلام و بعد از او فرزندش حسن علیه السلام و بعد از او حجه بن الحسن علیه السلام امام خواهد بود. اینان دوازده امام به عدد نقبای بنی اسرائیل هستند.

با توجه به این روایات و احادیث دیگر شیعه و سنی، روشن می شود که مراد از دوازده خلیفه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، همین امامان

ص: ۶۵

۲-۳. بررسی تاریخی

در تاریخ اسلام، دوازده خلیفه ای که حافظ و نگهبان عزت اسلام باشند _ جز دوازده امامی که شیعه به آنان معتقد است _ نمی توان یافت؛ زیرا دوازده خلیفه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بلافاصله پس از آن حضرت به عنوان خلیفه ایشان معرفی شدند، از طرفی مایه عزت اسلام بودند و هیچ وقت اسلام بدون آنان نبوده است. چنان که از ظاهر «لا یزال» فهمیده می شود.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در هیچ زمانی بدون خلیفه نبوده است. حال باید دید این دوازده نفر کیستند؟ تاریخ زندگی خلفای اموی و عباسی نشان می دهد که آنان هیچ وقت مایه عزت اسلام نبودند! ولی دوازده امام شیعه علیه السلام _ که همگی در عصر خود مظهر تقوا و حافظ سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بوده اند، پیوسته مورد توجه صحابه و تابعین و نسل های بعدی قرار داشتند و به علم و وثاقت معروف بودند.

علاوه بر این، کسی غیر از شیعه، دوازده امامی را که از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تا آخر دنیا استمرار

داشته باشد، معرفی نکرده است، اگر تنها مصداق حدیث «اثنی عشر خلیفه» را بپذیریم، با مراجعه به تاریخ می بینیم که یازده امام آمده و شهید شده اند و اکنون دوران امامت و خلافت دوازدهمین امام _ حضرت مهدی علیه السلام _ است.

خلاصه

مجموع اخباری که با عنوان «اثنی عشر خلیفه» و تعابیر همانند آن آمده، نشانگر این است که:

۱. امامان دوازده نفر هستند.

۲. امامت آنان تا پایان دنیا مستمر است؛ (با توجه به جمله «لا يزال الاسلام و لا ینقضی»).

۳. همگی آنان از قریش هستند.

۴. غیر از شیعه کسی چنین ادعایی ندارد.

۵. حضرت مهدی علیه السلام، دوازدهمین امامی است که از سال ۲۶۰ امامت را بر عهده دارد.

پس آن ثقل همدوش قرآن که باید به آن تمسک نمود و خلیفه ای که در پرتو امامت او، اسلام عزیز می گردد و شناختن او باعث خروج از اسلام می شود، همان حضرت مهدی علیه السلام است.

ص: ۶۷

فصل ۲: احادیث خاص

اشاره

ص: ۶۸

از آنچه در بخش نخست گذشت، دانستیم که همه معصومین علیهم السلام درباره «مهدویت» سخن گفته اند و کمتر راوی وجود دارد که درباره آن روایتی نقل نکرده باشد. در جوامع روایی، بیش از دو هزار حدیث در این باره نقل شده است. برای نمونه مؤلف منتخب الاثر با استفاده از ۱۵۷ منبع شیعی و سنی، قریب ۹۰۰ روایت را بدون تکرار و به طور کامل ذکر می نماید. در اینجا از میان احادیث فراوان و مباحث گسترده، به بیان موارد مشترک مسائل مهدویت در روایات شیعه و سنی می پردازیم و سپس برخی از موارد اختلافی را نیز به طور خلاصه بیان می کنیم.

اشاره

در زمینه «مهدویت» مسائلی مورد اتفاق شیعه و اهل سنت است که با اشاره به برخی از آنها برای هر یک، شاهدی از روایات فریقین یا کلمات علمای آنان می آوریم.

از آنجا که این روایات در مصادر حدیثی مورد قبول اهل سنت است؛ لذا آنها را به عنوان نظر آنان قلمداد می کنیم. (۱)

۱-۱. اصل مهدویت

یکی از موارد اتفاقی بین شیعه و اهل سنت در قضیه مهدویت، اتفاق بر اصل آن است. امت اسلامی _ به غیر از گروهی اندک از غرزدگان و روشنفکر نمایان مانند احمد امین مصری _ بر این مسأله اتفاق دارند که در آخر الزمان شخصی به نام مهدی علیه السلام از فرزندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ظهور کرده و زمین را پر از عدل و داد خواهد کرد.

ص: ۷۰

۱- با استفاده از کتاب شیعه شناسی و پاسخ به شبهات، تألیف علی اصغر رضوانی و مجله طلوع، شماره پنج، مقاله موارد اتفاق مذاهب در قضیه مهدویت، صص ۲۱ _ ۳۸

علت اصلی تأکید بر این اعتقاد، وجود تعداد بسیار و در حد تواتر روایات درباره این قضیه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است. معلوم است که هر قضیه ای که به حد «تواتر» برسد، از دایره شک و تردید خارج شده و انسان را به یقین می رساند. شهید صدر در این باره می گوید:

به راستی اعتقاد به حضرت مهدی علیه السلام به عنوان پیشوای منتظر برای تغییر جهان به عالمی بهتر، در احادیث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به طور عموم و به ویژه در روایات اهل بیت علیهم السلام آمده است. در روایات فراوان، به طور جدی بر این مسأله تأکید شده که جای هیچ شکی را برای انسان باقی نمی گذارد.

تنها از طرق برادران اهل سنت حدود چهارصد روایت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درباره حضرت مهدی علیه السلام احصا و شمارش شده و بیش از شش هزار روایت برآورده گشته است. این رقم بزرگی است که در بسیاری از قضایای اسلامی بدیهی، نظیری برای آن وجود ندارد؛ قضایایی که معمولاً مسلمانان در آن تردید

نمی کنند. (۱)

حافظ ابن حجر عسقلانی می گوید:

تواتر الاخبار بان المهدي من هذه الامه (۲)؛ اخبار به حد تواتر دلالت دارد بر اینکه مهدی علیه السلام از این امت (اسلام) است.

قاضی شوکانی می گوید:

و هی متواتره بلاشک و لاشبهه (۳)؛ احادیث مهدی بدون شک و شبهه متواتر است.

ابن حجر هیتمی می گوید:

و الاحادیث التي جاء فيها ذكر ظهور المهدي عليه السلام كثيره متواتره (۴)؛ احادیثی که در آن به ظهور مهدی علیه السلام اشاره شده، بسیار زیاد و در حد تواتر است.

قرمانی دمشقی می گوید:

اتفق العلماء على ان المهدي هو القائم في آخر الزمان و قد تعاضدت الاخبار على

ص: ۷۲

۱- بحوث حول المهدي ، ص ۶۲ و ۶۳

۲- فتح الباری ، ج ۵، ص ۳۶۲

۳- ابراز الوهم المکنون ، ص ۴

۴- الصواعق المحرقة ، ج ۲، ص ۲۱۱

ظهوره(۱)؛ علما بر این امر اتفاق دارند که مهدی همان قیام کننده در آخر الزمان است و اخبار و احادیث ظهور آن حضرت، یکدیگر را تأیید می کنند.

مبارکفوری می گوید:

و اعلم ان المشهور بین کافه من اهل الاسلام علی ممر الاعصار انه لا بد فی آخر الزمان من ظهور رجل من اهل البيت یسمی بالمهدی(۲)؛ بدان که مشهور بین تمام مسلمانان در طول زمان ها این است که به طور حتم در آخر الزمان، شخصی از اهل بیت ظهور خواهد کرد. او مهدی نام دارد.

۱_۲. وجوب اعتقاد به امر مهدی علیه السلام

قضیه امام مهدی علیه السلام از امور غیبی است که از طریق وحی به آن خبر داده شده است. قرآن به صراحت بر این نکته تأکید دارد که یکی از نشانه های پرهیزکاران، ایمان به غیب است:

«ذَلِكِ الْكِتَابُ لِأَرْبَبٍ

ص: ۷۳

۱- اخبار الدول و آثار الاول، ج ۱، ص ۴۶۳

۲- تحفه الاحوذی، شرح حدیث ۲۳۳۱

فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ...»^(۱)؛ «آن کتاب (قرآن) تردیدی در آن نیست، هدایت برای متقین است. کسانی که به غیب ایمان دارند...».

شیخ صدوق با تمسک به این دو آیه می گوید:

و لا يكون الايمان صحيحاً من مؤمن إلا من بعد علمه بحال من يؤمن به... كذلك لن ينفع ايمان من آمن بالمهدى القائم عليه السلام حتى يكون عارفاً بشأنه في حال غيبته؛ هیچ مؤمنی ایمان صحیح نخواهد داشت مگر بعد از اینکه علم پیدا کرد به احوال کسی که باید به او ایمان آورد... و همچنین ایمان کسی که مهدی علیه السلام را پذیرفته، نفعی به او نمی رساند؛ مگر در صورتی که عارف به شأن آن حضرت در زمان غیبت باشد.^(۲)

به همین سبب در روایات شیعه و سنی منکر خروج مهدی علیه السلام، کافر شمرده شده است. جابر بن عبدالله از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«من انكر خروج

ص: ۷۴

۱- بقره / ۲ و ۳

۲- کمال الدین، ج ۱، ص ۹۰

المهدى عليه السلام فقد كفر بما انزل على محمد صلى الله عليه وآله وسلم»؛^(۱) کسی که منکر خروج مهدی علیه السلام است به آنچه بر محمد صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده، کافر گردیده است.

امام صادق علیه السلام در روایتی در بیان مصادیق غیب _ که ایمان به آن لازم است _ می فرماید:

«متقین، شیعیان امام علی علیه السلام هستند، [و یکی از مصادیق] غیب نیز همان حجت غایب است؛ یعنی، مهدی منتظر».^(۲)

در میان اهل سنت، احمد بن محمد بن صدیق می گوید:

الایمان بخروجه واجب و اعتقاد ظهوره تصدیقاً لخبر الرسول محتمّ^(۳)؛ ایمان به خروج مهدی علیه السلام واجب و اعتقاد به ظهور او به جهت تصدیق خبر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم حتمی و ثابت است.

سفارینی حنبلی می گوید:

الایمان بخروج المهدی واجب كما مقرر عند اهل العلم و مدون فی عقاید اهل السنه و

ص: ۷۵

۱- الحاوی للفتاوی ، ج ۲، ص ۸۳

۲- کمال الدین ، ج ۲، ص ۳۴

۳- ابراز الوهم المکنون ، صص ۴۳۳ _ ۴۳۶

الجماعه(۱)؛ ایمان به خروج مهدی واجب است، همان گونه که نزد اهل علم ثابت و در عقاید اهل سنت و جماعت مدون است.

شیخ ناصر الدین البانی وهابی می گوید:

ان عقیده خروج مهدی عقیده ثابتة متواتره عنه صلى الله عليه و آله و سلم يجب الايمان به لانها من امور الغيب و الايمان بها من صفات المتقين؛ همانا عقیده به خروج مهدی علیه السلام عقیده ای ثابت و متواتر از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است که ایمان به آن واجب است؛ زیرا این عقیده از اموری است که ایمان به آن در قرآن، از صفات پرهیزکاران شمرده شده است.(۲)

۱_۳. جهانی بودن دعوت و حکومت مهدی علیه السلام

فراگیر بودن دعوت و حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام مورد اتفاق فریقین است و آیات و روایات بسیاری بر این مسأله دلالت دارد.

خداوند در قرآن می فرماید: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِي

ص: ۷۶

۱- الاذاعه ، ۱۴۶

۲- مجله التمدن الاسلامی ، ش ۲۲ ، ص ۶۴۳

الصَّالِحُونَ» (۱). همان گونه که در آیه ای دیگر می فرماید: «وَعَيَّدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسِّرَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ» (۲).

علاوه بر این آیات، روایات فریقین نیز بر این موضوع دلالت دارد. حاکم نیشابوری از ابو سعید خدری نقل می کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

«تَمْلَأُ الْأَرْضُ جَوْرًا وَظُلْمًا فَيُخْرِجُ رَجُلًا مِنْ عَتْرَتِي يَمْلِكُ الْأَرْضَ سَبْعًا أَوْ تِسْعًا فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا» (۳)؛ زمین از ستم و ظلم پر می شود. در این هنگام شخصی از عترتم خروج کرده، مدت هفت یا نه [سال] مالک کل زمین خواهد شد و در این هنگام زمین را پر از عدل و داد می کند.

امام باقر علیه السلام می فرماید:

«يَمْلِكُ الْقَائِمُ ثَلَاثَ مِائَةِ سَنَةٍ وَيَزِدَادُ تِسْعًا كَمَا لَبِثَ أَهْلُ الْكَهْفِ فِي كَهْفِهِمْ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَقِسْطًا كَمَا مُلِثَتْ ظُلْمًا وَجَوْرًا فَيَفْتَحُ اللَّهُ لَهُ شَرْقَ الْأَرْضِ»

ص: ۷۷

۱- انبیاء / ۱۰۵

۲- نور / ۵۵

۳- مستدرک الوسائل ، ج ۴ ، ص ۵۵۸

وَ غَرَبَهَا... حتى لا يبقى الا دينُ مُحَمَّد صلى الله عليه و آله و سلم»؛^(۱)

امام مهدی علیه السلام ۳۰۹ سال حاکم بر زمین می شود، همان مقدار که اصحاب کهف در غارشان درنگ کردند، و زمین را پر از عدل و داد می کند، همان گونه که پر از ظلم و جور شده باشد. خداوند برای او شرق و غرب عالم را فتح می کند تا تنها دین محمد صلی الله علیه و آله و سلم بر روی زمین باقی بماند.

۱_۴. نزول عیسی و اقتدا به امام زمان علیه السلام

روایات اسلامی بر این امر اتفاق دارند که هنگام خروج امام مهدی علیه السلام، حضرت عیسی علیه السلام از آسمان فرود می آید و در نماز به آن امام اقتدا می کند. ابوهریره از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«کیف انتم اذا نزل ابن مریم فیکم و امامکم منکم»؛^(۲) چگونه اید زمانی که فرزند مریم فرود می آید، در حالی که امام شما فردی از خودتان است؟

ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود:

«و ينزل روح الله عیسی

ص: ۷۸

۱- بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰، ح ۲۱۲

۲- صحیح بخاری، ج ۳، ص ۱۲۷۲، ح ۳۲۶۵

ابن مریم علیہ السلام فیصلی خلفہ...»؛^(۱) نازل می شود روح اللہ عیسی بن مریم، پس نماز می خواند پشت سر او (امام مهدی علیہ السلام).

۱_۵. خسف بیداء

از دیگر امور اتفاقی در مورد امام مهدی علیہ السلام بیان علایم ظهور است. عایشه از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است:

«یغزو جيش الكعبة فاذا كانوا ببیداء من الارض یخسف بأولهم و آخرهم»؛^(۲) لشگری آهنگ کعبه می کنند، پس هنگامی به زمین بیداء در آمدند، [زمین] همه آنها را فرو می برد.

جابر گوید: امام باقر علیہ السلام فرمود:

«فینزل امیر جيش السفیانی البیداء فینادی مناد من السماء یا بیداء أبیدی القوم فیخسف بهم...»؛^(۳) پس فرود می آید امیر لشگر سفیانی [همراه با لشگرش] به [زمین] بیداء، پس منادی از آسمان ندا

ص: ۷۹

۱- کمال الدین، ج ۲، ص ۳۴۵، ح ۳۱

۲- صحیح بخاری، ج ۲، ص ۷۴۶، ح ۲۰۱۲

۳- غیبت نعمانی، ص ۲۷۹، ح ۶۷

می دهد: ای [زمین] بیداء نابود کن قوم (لشکر) را. پس آنها را در خود فرو می برد.

۱_۶. اتفاق بر لقب «مهدی علیه السلام»

یکی دیگر از اموری که مسلمانان درباره امام مهدی علیه السلام بر آن اتفاق دارند، لقب شریفی است که به آن وجود مقدس اطلاق شده و آن «مهدی» است. کعب گوید:

انما سمی المهدی لانه یهدی لامر قد خفی؛^(۱) به درستی که او را مهدی علیه السلام نامیدند، زیرا هدایت می کند (یا هدایت می شود) به امری که مخفی است.

منظور از امر خفی، همان تورات و انجیل است که مخفی هستند و کسی جایشان را نمی داند.^(۲)

از ابوسعید خراسانی نقل شده است:

«قلت لأبی عبد الله علیه السلام: المهدی و القائم واحد؟ فقال: نعم. فقلت: لأی شیء سمی المهدی؟ قال: لانه

ص: ۸۰

۱- الجامع معمر بن راشد، ج ۱۱؛ مصنف صنعانی، ص ۳۲۷، ح ۲۰۷۷۲

۲- فتن، نعیم بن حماد، ج ۱، ص ۳۵۷

یهدی الی کل امر مخفی»؛^(۱) «به امام صادق علیه السلام گفتم: مهدی و قائم یک نفر است؟ فرمود: آری. پس پرسیدم: چرا او را مهدی نامیدند؟ فرمود: چون هدایت می شود به هر امر مخفی».

۱_۷. امداد الهی

از جمله اموری که نزد فریقین درباره وجود مقدس امام مهدی علیه السلام مشترک است، مسأله امدادهای خاص الهی است. این امدادها به صورت های گوناگون در احادیث به تصویر کشیده شده که به بعضی از آنها اشاره می شود:

ابوهریره از وجود مقدس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«لا تقوم الساعة حتى تقاتلوا اليهود حتى يقول الحجر وراء اليهودی یا مسلم هذا یهودی ورائی فاقتله»؛^(۲) «ساعت بر پا نمی شود تا اینکه با یهود جنگ و مقاتله خواهد شد. حتی سنگی که در پشت او یهودی مخفی شده، می گوید: ای مسلمان! پشت

ص: ۸۱

۱- غیبت طوسی، ص ۴۷۱

۲- صحیح بخاری، ج ۳، ص ۱۰۷۰، ح ۲۷۶۸

من یک یهودی است او را بکش».

ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل می کند:

«فاذا خرج القائم لم یبق کافر بالله العظیم و لا مشرک بالامام الا کره خروجه حتی ان لو کان کافرا او مشرکا فی بطن صخره لقاتل یا مؤمن فی بطنی کافر فاکسرنی واقتله»؛^(۱) «هنگامی که قائم علیه السلام خروج کند باقی نمی ماند کافری به خدای بزرگ و نه مشرکی به امام؛ مگر اینکه دوست ندارد خروج او را، [چرا که در زمان خروج او] حتی اگر کافر یا مشرکی خود را در داخل سنگی قرار دهد، هر آینه آن صخره می گوید: ای مؤمن! در داخل من کافری است مرا بشکن و او را بکش»

۱_۸. طلوع خورشید از مغرب

یکی از مواردی که هم عامه و هم خاصه در مورد وقایع مقارن با عصر ظهور امام مهدی علیه السلام به آن اشاره دارند، طلوع خورشید از مغرب است.

ابوهریره از قول پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

ص: ۸۲

۱- کمال الدین، ج ۲، ص ۶۷۰، ح ۱۶

«لا-تقوم الساعة حتى تطلع الشمس من مغربها فاذا طلعت فرآها الناس آمنوا أجمعون فذلك حين لا ينفع نفسا إيمانها لم تكن آمنت من قبل او كسبت في إيمانها خيراً»؛^(۱) «قیامت برپا نمی شود تا اینکه طلوع کند خورشید از مغربش؛ پس هنگامی که طلوع کرد و مردم او را دیدند همه ایمان می آورند. پس آن زمان ایمان کسی که قبلاً ایمان نیاورده یا به دست نیاورده در ایمانش خیری را (فقط ایمان ظاهری داشته) نفعی ندارد».

۱_۹. مهدی علیه السلام از فرزندان فاطمه علیها السلام

یکی دیگر از موارد مشترک بین عامه و خاصه این است که حضرت مهدی از اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و از فرزندان حضرت فاطمه زهرا علیها السلام است.

ام سلمه در روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«المهدی من عترتی من ولد فاطمه»؛^(۲) «مهدی از عترت من از فرزندان فاطمه علیها السلام است».

ص: ۸۳

۱- صحیح بخاری، ج ۵، ص ۲۳۸۶، ح ۶۱۴۱

۲- سنن ابی داود، ج ۴، ص ۱۰۷، ح ۴۲۴۸؛ غیبت طوسی، ص ۱۸۵

با توجه به اینکه امام مهدی علیه السلام پس از غیبتی طولانی ظهور خواهد کرد و مردم ایشان را قبلاً نمی شناختند، لذا در روایات به مشخصات ظاهری آن بزرگوار اشاره شده است و فریقین اینگونه روایات را در کتاب های روایی خود ذکر کرده اند. ابوسعید خدری از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«المهدی منی، أجلي الجبهه، أقتی الأنف، يملأ الأرض قسطاً و عدلاً كما ملئت جوراً و ظلماً»؛^(۱) «مهدی علیه السلام از من است، پیشانی او آشکار و هویداست، بینی بلند و کشیده دارد. زمین را پر از عدل و داد می کند، همان گونه که پر از ظلم و جور شده است».

ابی وائل می گوید: امام علی علیه السلام به حسین علیه السلام نظری کرد و فرمود:

«و سيخرج الله من صلبه رجلاً باسم نبیکم... و هو رجل اجلی الجبین و اقتی الانف... و يملأ الارض عدلاً كما ملئت

ص: ۸۴

ظلماً و جوراً؛^(۱) «به زودی خداوند خارج می کند از صلب او [حسین علیه السلام] مردی را که هم نام پیامبرتان است... و او مردی بلند پیشانی و کشیده بینی است... او پر می کند زمین را از عدل، همان گونه که از ظلم و ستم پر شده است».

۱-۱۱. فراوانی نعمت در زمان امام علیه السلام

یکی دیگر از موارد مشترک بین عامه و خاصه، ویژگی دوران ظهور و خیر و برکت فراوان و نعمات بی پایان الهی است که در اختیار مردمان زمان او قرار می گیرد. ابوسعید خدری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«یکون فی امتی المهدی ان قصر فسبح و الا فتسع فتتعم فیہ امتی نعمه لم یعموا مثلها قط... و المال یومئذ کدوس فیقوم الرجل فیقول یا مهدی أعطني فیقول خذ»؛^(۲) «در امت من مهدی، اگر [مدت او] کوتاه باشد هفت سال و گرنه نه سال [حکومت می کند] پس

ص: ۸۵

۱- غیبت نعمانی، ص ۲۱۴، ح ۲

۲- سنن ابن ماجه، ج ۲، ص ۱۳۶۶، ح ۴۰۸۳

متنعم می شوند در [زمان] او امت من به نعماتی که هرگز مثل آن متنعم نشده بودند... و مال در این هنگام (نزد او) متراکم و جمع است. پس مردی بر می خیزد و می گوید: ای مهدی! عطا کن. پس می گوید: بگیر».

عبد خیر می گوید: از امیرمؤمنان علی علیه السلام شنیدم که فرمود:

«قال لی رسول الله صلی الله علیه و آله یا علی! الائمه الراشدون المهتدون المعصومون من ولدک احد عشر اماما و انت اولهم و آخرهم اسمه اسمی یرج فیملأ الأرض عدلا کما ملئت جورا و ظلما یأتیه الرجل و المال کدوس (مجموع) فبقول یا مهدی اعطنی فبقول خذ»؛ (۱) «پیامبر به من فرمود: ای علی! امامان هدایت شده معصوم از فرزندان تو یازده نفرند و تو نخستین آنان هستی و آخرین آنان هم اسم من است. خارج می شود و زمین را از عدل پر می کند؛ همان گونه که از ظلم و ستم پر شده بود، فردی نزدش آمد. اموال (نزد امام)

ص: ۸۶

متراکم است. می گوید: ای مهدی، عطا کن. پس امام می گوید: بگیر.

۱_۱۲. بیعت بین رکن و مقام

یکی دیگر از ویژگی های امام مهدی علیه السلام، مکان بیعت ایشان (کنار خانه کعبه) است. این ویژگی نیز در کتاب های عامه و شیعه ذکر شده است. احمد حنبل در روایتی از وجود مقدس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

یبایع لرجل ما بین الرکن و المقام؛^(۱) «با مردی بین رکن و مقام بیعت می کنند».

جابر جعفی از امام باقر علیه السلام نقل می کند:

«یبایع القائم بین الرکن و المقام ثلاثمائه و نیف عده اهل بدر...»؛^(۲) «بیعت می کنند با قائم بین رکن و مقام سیصد و چند نفر به تعداد اهل بدر...»

۱_۱۳. عدالت فراگیر

از ویژگی بارز امام مهدی علیه السلام حکومت عدالت گستر ایشان است. فراگیری عدل و داد در

ص: ۸۷

۱- مسند احمد، ج ۲، ص ۲۹۱، ح ۷۸۹۷

۲- غیبت طوسی، ص ۴۷۶

بسیاری از روایات مربوط به حضرت بیان شده است. ابوسعید خدری در ضمن روایتی از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«المهدی منی... یملاً الارض قسطاً و عدلاً کما ملئت جوراً و ظلماً»؛^(۱) «مهدی علیه السلام از من است... زمین را از عدل و داد پر می کند همان گونه که از ظلم و جور پر شده است.»

صقرین ابی دلف می گوید: از امام هادی علیه السلام شنیدم که فرمود:

«ان الامام بعدی الحسن ابنی و بعد الحسن ابنه القائم الذی یملاً الأرض قسطاً و عدلاً کما ملئت جوراً و ظلماً»؛^(۲) «امام بعد از من حسن علیه السلام است و بعد از حسن علیه السلام فرزندش قائم [جانشین او است] کسی که زمین را از عدل و داد پر می کند همانگونه که از ظلم و ستم پر شده است.»

ص: ۸۸

۱- سنن ابی داود، ج ۴، ص ۱۰۷، ح ۴۲۸۵

۲- کمال الدین، ج ۲، ص ۳۸۳، ح ۱۰

یکی دیگر از مواردی که عامه و خاصه درباره امام مهدی علیه السلام در آن اشتراک نظر دارند، نام مبارک آن حضرت است. عبدالله از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«لاتذهب أو لاتنقضی الدنيا حتی یملک العرب رجل من اهل بیتی یواطیء اسمہ اسمی»؛^(۱) «دنيا به پایان نمی رسد یا دنیا تمام نمی شود تا اینکه مردی از اهل بیتم _ که هم نام من است _ بر عرب حاکم می شود».

هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

«القائم من ولدی، اسمہ اسمی و کنیتہ کنیتی و شمائلہ شمائلی و سنتہ سنتی...»؛^(۲) «قائم از فرزندان من است، اسم او اسم من و کنیه او کنیه من است، و شمایل و خصوصیات او شمایل من و سنت او، سنت من است».

ص: ۸۹

۱- سنن ابی داود، ج ۴، ص ۱۰۶، ح ۴۲۸۲

۲- کمال الدین، ج ۲، ص ۴۱۱، ح ۶

اشاره

همان گونه که گذشت دو مذهب شیعه و سنی، در محورهای مختلفی درباره مهدویت اشتراک نظر دارند؛ با این وجود گروهی از اهل سنت در بعضی موارد دیدگاهی متفاوت با شیعیان دارند.

آنچه که در این عرصه قابل توجه است، موضوع ولادت و نسب آن حضرت است. در میان اهل سنت دو نظر وجود دارد: گروهی از آنان، عقیده ای مطابق با نظر شیعیان دارند و معتقدند که امام مهدی علیه السلام در سال ۲۵۵ به دنیا آمده است و برخی دیگر آن را انکار می کنند. در اینجا به بررسی این مطلب می پردازیم.

۲_۱. ولادت امام مهدی علیه السلام

اثبات ولادت هر فردی، پیش از هر چیزی با اعلام پدر وی و شهادت دادن قابله ای صورت می پذیرد که هنگام به دنیا آمدن نوزاد، مددکار مادر او بوده است؛ هر چند کسی غیر از این دو، او را مشاهده نکرده باشد. چه رسد به اینکه صدها تن دیگر نیز وی را دیده باشند و خود او به اموری مبادرت ورزیده باشد که افراد زیادی از آن مطلع شده اند. تعلیمات، سفارش ها، راهنمایی،

نصیحت‌ها، نامه‌ها، دعاها، سخنان مشهور و اخبار منقولی از ایشان صادر شده باشد و وکلای وی معروف و سفیران او معلوم و معین باشند، و در هر عصر و در میان هر نسلی میلیون‌ها نفر پیرو داشته باشد. علاوه بر همه این‌ها قراین و شواهد، احادیث متعددی دلالت بر ولادت امام مهدی علیه السلام دارند. صرف نظر از روایات عام امامت (مانند حدیث ثقلین و اثنی عشر خلیفه...) که وجود امام در هر زمانی و مصداق فعلی آن را ثابت می‌کند. روایات خاص مهدویت و بشارت‌هایی که ائمه علیهم السلام به ولادت آن حضرت داده‌اند و راهنمایی‌هایی که معصومان علیهم السلام در پاسخ به سؤال شیعیان از ائمه بعد از آنان داشته‌اند، بر این امر دلالت دارد. به عنوان نمونه چند روایت ذکر می‌شود:

۱. احمد بن اسحاق می‌گوید: شنیدم امام حسن عسکری علیه السلام فرمود:

«الحمد لله الذی لم یخرجنی من الدنیا حتی ارانی الخلف من بعدی»؛^(۱) «سپاس خدایی را که مرا از

ص: ۹۱

۱- منتخب الاثر، ۳ جلدی، ج ۲، باب چهارم، ح ۷۹۱

دنیا خارج نکرد تا اینکه جانشین مرا نشانم داد».

۲. ابی غانم، خادم امام حسن عسکری علیه السلام می گوید:

«ولد لابی محمد علیه السلام ولدُ فسماه محمداً، فعرضه علی اصحابه یوم الثالث و قال: هذا صاحبکم من بعدی، و خلیفتی علیکم وَ هو القائم الذی تمتد الیه الاعناق بالانتظار»؛^(۱) «برای ابی محمد امام حسن عسکری علیه السلام فرزندی به دنیا آمد. پس او را محمد نام گزارد. پس روز سوم امام حسن علیه السلام او (فرزند) را به اصحاب نشان داد و فرمود: این صاحب و امام شما بعد از من و جانشین من بر شما است و او قائمی است که گردن ها به انتظار او کشیده می شود».

۳. امام هادی علیه السلام فرمود:

«ان الامام بعدی الحسن ابنی، و بعد الحسن ابنه قائم الذی یملاً الارض قسطاً و عدلاً کما ملئت جوراً و ظلماً»؛^(۲) «امام بعد از من فرزندم حسن علیه السلام است، و بعد

ص: ۹۲

۱- کمال الدین، ج ۲، باب ۴۲، ح ۸

۲- کمال الدین، ج ۲، باب ۳۷، ح ۱۰

از او پسرش قائم علیه السلام [امام است]، همان که پر می کند زمین را از عدل و داد، همان طور که از ظلم و جور پر شده است.»

تذکر: با توجه به مجموع روایات، تواتر معنوی روایات ولادت را می توان ثابت کرد.

۲_۲. نَسَب امام مهدی علیه السلام

گروهی از اهل سنت با وجود اعتقاد به مهدویت و ویژگی های آن حضرت، بر اساس برخی از احادیث معتقدند که ایشان از اولاد امام حسن مجتبی علیه السلام است نه از فرزندان امام حسین علیه السلام.

پژوهش های انجام شده در کتاب های اهل سنت نشان دهنده وجود تنها یک حدیث در این مورد است که در سنن ابو داود سجستانی آمده است:

«قال علی علیه السلام _ و نظر الی ابنه الحسن _ فقال: انّ ابنی هذا سید کما سَمَّاهُ النبی صلی الله علیه و آله و سلم و سیخرج من صلبه رجل یسمى باسم نبيکم یشبهه فی الخلق...»؛^(۱)

ص: ۹۳

۱- سنن ابو داود، ج ۴، ح ۴۲۹۰

حضرت علی علیه السلام _ در حالی که به فرزندش حسن نگاه می کرد _ گفت: «به درستی که این فرزندم آقا و سرور است، همانگونه که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم او را چنین نامید. و از صلب او مردی متولد می شود که به نام پیامبرتان نامیده می شود و در خلقت شبیه او است...»

پاسخ نخست

با بررسی متن و سند حدیث و مقابله آن با حدیث هایی که امام مهدی علیه السلام را از فرزندان امام حسین علیه السلام می دانند، می توان با دلایل زیر احتمال ساختگی بودن و جعل حدیث را بیان کرد:

۱. اختلاف در نقل حدیث از ابوداود:

جزری شافعی (م ۸۳۳ هـ.) آن را از ابوداود نقل کرده؛ ولی به جای «حسن»، «حسین» ثبت کرده است. (۱)

۲. مقطوعه بودن حدیث:

سند حدیث ناپیوسته است؛ چون شخصی که از حضرت علی علیه السلام نقل کرده ابو اسحاق

ص: ۹۴

سیعی است. او کسی است که ثابت نشده حتی یک حدیث را خود از حضرت علی علیه السلام شنیده باشد، به طوری که مندری در شرح حدیث به این مطلب تصریح کرده است.^(۱) او به هنگام شهادت امیرالمؤمنین علی علیه السلام هفت ساله بوده؛ چون به گفته ابن حجر، او دو سال قبل از پایان خلافت عثمان متولد شده است.^(۲)

۳. سند حدیث مجهول است:

ابوداود گوید: «از هارون بن مغیره برایم حدیث شد» و معلوم نیست او چه کسی بوده است. طبق مبانی محدثان اهل سنت، حدیثی که راوی مجهول دارد قابل اطمینان نیست.

۴. وجود روایات معارض از اهل سنت:

این حدیث، با احادیث فراوان دیگر که اهل سنت نقل کرده اند، تعارض دارد؛ چون در آنها تصریح شده که امام مهدی علیه السلام از فرزندان امام حسین علیه السلام است. به عنوان نمونه، حذیفه بن یمان می گوید:

«پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم خطبه ای خواند و برایمان

ص: ۹۵

۱- مختصر سنن ابی داود، ج ۶، ح ۴۱۲۱، ص ۱۶۲

۲- تهذیب التهذیب، ج ۲، ص ۵۶، ح ۱۰۰

خبرهایی از آینده داد و سپس فرمود: اگر فقط یک روز از عمر دنیا باقی مانده باشد، خداوند عزوجل آن روز را طولانی می کند تا اینکه مردی از فرزندانم را برانگیزاند که نامش، هم نام من است. سلمان به پا خاست و عرض کرد: ای رسول خدا! از کدام فرزندت؟ فرمود: از این فرزندم [و] با دست به حسین علیه السلام زد». (۱)

۵. احتمال تصحیف:

در حدیث ابوداود احتمال تغییر یافتن «حسین» به «حسن» _ به قرینه اختلاف در نقل _ بعید نیست و در غیر این صورت، خبر واحدی است که برابر حدیث متواتر قابل دفاع نیست.

پاسخ دوم

صرف نظر از بحث های بیان شده، این حدیث _ به فرض صحّت _ با احادیث فراوان دیگر که امام مهدی علیه السلام را از نسل امام حسین علیه السلام می داند، قابل جمع است. به این صورت که حضرت مهدی علیه السلام از طرف پدر حسینی و از

ص: ۹۶

۱- المنار المنیف، ابن قیم، ح ۳۲۹، ص ۱۴۸؛ القول المختصر، ابن حجر، ج ۴، ص ۳۷

طرف مادر حسنی است و این خود حقیقتی مسلم است؛ زیرا همسر امام سجاد علیه السلام و مادر امام باقر علیه السلام، فاطمه دختر گرامی حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام بود. و لذا امام باقر علیه السلام از طرف پدر حسینی و از طرف مادر حسنی است. به دنبال آن دیگر امامان واقعاً ذریه حسنین علیهما السلام هستند.

در اینجا برای آگاهی بیشتر اسامی برخی از علمای اهل سنت که احادیث فرزند امام حسین علیه السلام بودن امام مهدی علیه السلام را نقل کرده و به حسینی بودن او اعتراف دارند، ذکر می شود:

۱. علامه ابن قتیبہ دینوری (م ۲۷۶هـ)

۲. حافظ ابوالحسن علی بن عمر دارقطنی شافعی (م ۳۸۵هـ)

۳. حافظ ابونعیم اصفهانی (م ۴۳۰هـ)

۴. موفق بن احمد مالکی خوارزمی خطیب (م ۵۸۶هـ)

۵. شیخ الاسلام ابو العلاء حسن بن احمد بن حسن عطار همدانی (م ۵۶۹هـ)

۱- برای اطلاع بیشتر ر.ک به: اصالت مهدویت در اسلام ، صص ۷۴ _ ۷۸

موضوع «مهدویت» مانند هر مسأله دیگری، در طول تاریخ دچار هجوم دشمنان و غرض ورزان گردیده است. کسانی که فرهنگ اصیل «مهدویت» مانعی بر سر راهشان بوده و با مطامع و اهداف آنان هم خوانی نداشته است، همیشه درصدد تضعیف مبانی و ارزش های آن برآمده اند. روایات مهدویت یکی از عرصه های تهاجم آنان است که در این بخش به بعضی از اشکالات و پاسخ آنها پرداخته می شود:

شبهه نخست: صحیحین و احادیث امام مهدی علیه السلام

از ادعاهای پوچ و بی اساس برخی، این است که بخاری و مسلم حدیثی درباره

ص: ۱۰۰

حضرت مهدی علیه السلام ثبت نکرده اند و این به معنای آن است که موضوع مهدویت نزد آنان پذیرفته نبوده و حدیث صحیحی ندارد و لذا در کتاب خود، روایات مهدویت را ذکر نکرده اند. پیش از بررسی این ادعا، لازم است چند مطلب گوشزد شود:

۱. بخاری در کلام بسیار مشهوری درباره کتاب خود می گوید:

«این کتاب را با یکصد هزار حدیث صحیح (و به قولی با دویست هزار حدیث صحیح) نوشتم و حدیث های صحیحی را که رها کردم، افزون تر است.»

بنابراین، به تصریح خود بخاری، آنچه را که نقل نکرده، به علت ضعف نبوده؛ بلکه بسیاری از حدیث هایی را که صحیح می دانسته، در کتابش نیاورده است.

۲. علمای اهل سنت معتقد نیستند که همه روایات نقل نشده در صحیحین، ضعیف می باشند؛ بلکه کاملاً عکس این است. از دیدگاه آنان احادیث صحیح بسیاری بوده که در صحیحین ذکر نشده است و لذا آنها را استدراک کرده اند تا بدین وسیله کاستی های

ص: ۱۰۱

صحیحین را جبران کنند.

۳. هیچ یک از علمای رجال و حدیث شناس اهل سنت، تنها ملاک صحیح بودن یک حدیث را آمدن آن در صحیحین ندانسته اند؛ بلکه بعضی از احادیث _ که صحت آنها نزد اهل سنت قطعی است _ در صحیحین نیامده است. بهترین گواه این مدعا، حدیث «العشره المبشره بالجنه» است که هیچ یک از بخاری و مسلم آن را نقل نکرده اند؛ ولی نزد اهل سنت از حدیث های متواتر است.

۴. کسانی که به بهانه نبودن حدیث درباره حضرت مهدی علیه السلام در صحیحین، منکر ظهور آن بزرگوار شده اند، در واقع اطلاع دقیق و کافی از محتوای آنها ندارند.

پاسخ شبهه

پوشیده نیست که احادیث امام مهدی علیه السلام در زمینه های گوناگونی است؛ از جمله: نام شریف، بعضی از اوصاف، نشانه های ظهور، روش و چگونگی حکومت و بدیهی است که نیاز حتمی به آوردن کلمه «مهدی» در تمامی این حدیث ها نیست؛ چون منظور از احادیث، کاملاً

ص: ۱۰۲

روشن و آشکار است. برای مثال ممکن است حدیث صحیحی، در کتابی روایت شده باشد و در آن صفتی از صفات مهدی موعود در آخرالزمان با ذکر کلمه «المهدی» آمده باشد و همین حدیث در بخاری نقل و به جای آن کلمه «رجل (مردی)» ذکر شده باشد. در این صورت کدام عاقل و خردمندی در اینکه این حدیث مربوط به مهدی موعود علیه السلام است، شک و تردید می کند؟ اگر توجه به روایات و مقایسه آنها با یکدیگر را نپذیریم، در غیر این صورت اجمال در بسیاری از حدیث ها به چه شکل بر طرف شده و معنای درست آنها آشکار می گردد؟ آیا نزد علما، راه و روشی جز این است که حدیث مجمل را با حدیث مفصل تفسیر کنند؛ هر چند که آن دو در یک کتاب یا در دو کتاب جداگانه باشند؟

به علاوه، اگر به صحیح بخاری و صحیح مسلم مراجعه کنیم، خواهیم دید که آن دو ده ها حدیث «مجمل» درباره حضرت مهدی علیه السلام نقل کرده اند که دیگر علمای اهل سنت آنها را به حضرت نسبت داده اند؛ زیرا حدیث های «صحیح» دیگری که در دیگر کتاب های

صحیح و مسند و مستدرک ثبت شده، از آنها «رفع اجمال» می کند.

شگفت انگیزتر اینکه حدیث «الْمَهْدِي حَقٌّ وَ هُوَ مِنْ وُلْدِ فَاطِمَةَ» را چهار تن از علمای کاملاً مورد وثوق و اطمینان اهل سنت، در کتاب های خود از «صحیح مسلم» نقل کرده اند؛ ولی متأسفانه با مراجعه به چاپ های موجود و در دسترس امروزی این کتاب، اثری از آن وجود ندارد! آن چهار نفر عبارت اند از:

الف. ابن حجر هیتمی (م ۹۷۴ هـ) در کتاب الصواعق المحرقة باب یازدهم، فصل اول، ص ۱۶۳؛

ب. متقی هندی حنفی (م ۹۷۵ هـ) در کتاب کنز العمال، (ج ۱۴، ص ۲۶۴، ح ۳۸۶۶۲)؛

ج. شیخ محمد علی صبان (م ۱۲۰۶ هـ) در کتاب اسعاف الراغبین (ص ۱۴۵)؛

د. شیخ حسن عدوی حمزاوی مالکی (م ۱۳۰۳ هـ) در کتاب مشارق الانوار (ص ۱۱۲).

به هر حال بخشی از احادیث نقل شده در صحیح مسلم و بخاری را نمی توان جز به

حضرت مهدی علیه السلام نسبت داد یا تفسیر کرد. این برداشت و استنباط ما در فهم حدیث های این دو کتاب نیست؛ بلکه از مطالب مورد اتفاق پنج تن از شارحان صحیح بخاری است که در بخش مربوط به آن توضیح داده می شود.

حدیث های صحیح مسلم و بخاری که در ارتباط با حضرت مهدی علیه السلام تفسیر شده است:

۱. احادیث خروج دجال در صحیحین

بخاری در صحیحش به یک روایت درباره خروج دجال و فتنه او، بسنده کرده است. در حالی که در صحیح مسلم، ده ها حدیث درباره خروج، روش، اوصاف، خرابکاری، فساد، لشکرکشی و سرانجام او نقل شده است و در روایاتی دجال از جمله علامات ظهور و خروج حضرت مهدی علیه السلام شمرده شده است.

۲. احادیث نزول عیسی علیه السلام در صحیحین

بخاری و مسلم هر دو با اسناد خود از ابوهریره نقل کرده اند که گفت:

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

«چگونه اید اگر پسر مریم بر شما فرود

آید، در حالی که امامتان از شما باشد؟»^(۱)

مسلم با اسنادش از جابر بن عبدالله آورده است:

«شنیدم پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: گروهی از امتم آشکارا تا روز قیامت بر اساس حق پیکار می کنند. پس عیسی بن مریم فرود می آید. فرمانده گروه گوید: بیا و با ما نماز بگذار [امامت کن]! می گوید: خیر، به درستی که برخی از شما به پاس گرامی داشت این امت بر دیگران امیر هستند.»^(۲)

اگر به دیگر کتاب های حدیثی اهل سنت _ از صحیح و مسند و غیره _ مراجعه کنیم، روایات فراوانی را می یابیم که به صراحت بیان می کنند که فرمانده گروهی که تا روز قیامت بر پایه حق پیکار می کنند، کسی جز حضرت مهدی علیه السلام نخواهد بود. به عنوان نمونه چند حدیث را ذکر می کنیم:

الف. ابن ابی شیبہ از ابن سیرین نقل کرده است:

«مهدی از این امت و همان کسی است

ص: ۱۰۶

۱- صحیح بخاری، ج ۴، ص ۲۰۵، کتاب الانبیاء؛ و صحیح مسلم، ج ۱، ح ۲۴۴، ص ۱۳۶

۲- صحیح مسلم، ج ۱، ح ۲۴۷، ص ۱۳۷

که بر عیسی بن مریم امامت می کند» (۱).

ب. ابونعیم از ابن ابی عمرو دانی از حذیفه نقل کرده است:

«رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: مهدی علیه السلام نظر افکند در حالی که عیسی بن مریم فرود آمده، گویی آب از موهایش می چکد. سپس حضرت مهدی علیه السلام می گوید: جلو برو و با مردم نماز بگذار. پس عیسی علیه السلام گوید: نماز تنها برای شما برپا شده است. پس [عیسی] پشت سر مردی از فرزندان من نماز می گزارد» (۲).

در کتاب فتح الباری فی شرح صحیح البخاری، به تواتر حدیث های مهدویت تصریح شده است؛ از جمله در شرح حدیث پیشین، می گوید:

«نماز خواندن عیسی پشت سر مردی از این امت _ با توجه به اینکه در آخرالزمان و نزدیک قیامت است _ نشانگر صحت و درستی گفته هایی است که می گوید: به درستی که زمین از قائمی برای خدا یا حجت خالی

ص: ۱۰۷

۱- المصنف، ج ۱۵، ح ۱۹۴۹۵

۲- الحاوی للفتاوی، ج ۲، ص ۸۱

قسطلانی در شرح بر بخاری، این حدیث را به حضرت مهدی علیه السلام تفسیر کرده، می گوید: حضرت عیسی علیه السلام در نماز به امام مهدی علیه السلام اقتدا می کند. (۲).

این مطالب در عمده القاری فی شرح صحیح البخاری نیز وجود دارد.

در کتاب فیض الباری در تفسیر حدیث بخاری تأکید بیشتری هست. در این کتاب، حدیثی از ابن ماجه قزوینی آورده و سپس می گوید: پس مصداق «الامام» در این حدیث همان «امام مهدی» است. (۳).

در حاشیه البدرالساری الی فیض البخاری شرح مفصلی درباره حدیث فوق آورده و توضیح می دهد که شارح حدیث، باید به احادیث دیگر صحابه در همان زمینه مراجعه کند. لذا جمع حدیث هایی که مبین این حدیث بخاری است، او را بر آن داشت که

ص: ۱۰۸

۱- فتح الباری، ج ۶، صص ۳۸۳ - ۳۸۵

۲- ارشادالساری فی شرح صحیح البخاری، ج ۵، ص ۴۱۹

۳- فیض الباری، ج ۴، صص ۴۴ - ۴۷

تصریح کند: مراد از امام همان، امام مهدی علیه السلام است. سپس می افزاید: این معنا را حدیث ابن ماجه به تفصیل روشن کرده که استناد آن هم قوی است. (۱)

۳. احادیث صحیح مسلم «درباره کسی که مال ها را می بخشد».

مسلم با اسناد خود از جابرین عبدالله آورده است:

«رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: در اواخر دوران امت من، خلیفه ای خواهد آمد که مال را می پاشد [فراوان می بخشد] و هیچ شمارش نمی کند». (۲)

وی این حدیث را از طریق های دیگری از جابر و ابوسعید خدری از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند. صفت «پاشیدن مال» مبالغه در فراوانی است و در کتاب ها و روایات اهل سنت، هیچ موصوفی جز حضرت مهدی علیه السلام ندارد.

ترمذی با اسنادش از ابوسعید خدری از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند:

ص: ۱۰۹

۱- حاشیه البدر الساری الی فیض البخاری ، ج ۴ ، ص ۴۴

۲- صحیح مسلم (به همراه شرح نووی)، ج ۱۸ ، ص ۳۸

«به درستی که مهدی در امت من است... [تا آن جا که فرمود] پس مردی نزد او می آید و می گوید: ای مهدی [مالی] به من بده، پس به اندازه توان حمل کردن او، در پیراهنش پول می ریزد»^(۱).

این حدیث از ابوهریره و ابوسعید خدری و ده ها طریق دیگر نقل شده است.

۴. احادیث خسف بیداء در صحیح مسلم

مسلم در صحیح با اسناد خود از عبیدالله بن قبطیه آورده است:

«حارث بن ابی ربیع بن صفوان همراه با من بر ام سلمه، ام المؤمنین وارد شدیم. از او درباره لشکری که به زمین فرو می رود، پرسیدند (این در دوران عبدالله بن زبیر بود). ام سلمه گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: پناهنده ای در خانه خدا پناه می برد، آن گاه گروهی را به دنبالش می فرستند، هنگامی که آنان به بیداء می رسند، زمین آنها را در خود فرو می برد»^(۲).

ص: ۱۱۰

۱- سنن ترمذی، ج ۴، ح ۲۲۳۴

۲- صحیح مسلم (به همراه شرح نووی)، ج ۱۸، صص ۴-۷

منکران عقیده ظهور حضرت مهدی علیه السلام، به خدشه هایی که توسط ابن خلدون به احادیث «مهدویت» وارد شده، تمسک کرده و چنین نتیجه می گیرند که همه این احادیث بی اعتبار است. استاد الازهر، سعد محمدحسن، شاگرد احمد امین درباره این احادیث می گوید:

علمای حدیث و نقادان و حدیث پژوهان به تفصیل و نقد و بررسی این مجموعه از احادیث پرداخته اند و علامه ابن خلدون به شدت آنها را رد کرده است.^(۱)

همین برداشت را نزد استاد وی احمد امین نیز می یابیم. ابوزهره، محمد فرید وجدی و دیگرانی مثل جبهان و سائح لیبی هم این نظر را دارند: «ابن خلدون این احادیث را نقادانه پی گیری کرده و تک تک آنها را

ص: ۱۱۱

پاسخ: حقیقت تضعیف های ابن خلدون

ابن خلدون برخی از احادیث «المهدی» را صحیح می داند؛ چنان که برخی دیگر را ضعیف می شمارد. به نظر می رسد که احمد امین و شاگردانش، به تصریح ابن خلدون به صحت برخی از این احادیث توجه نکرده و تنها تضعیف های وی را دیده و از آنها یاد کرده اند!

نکته دیگر اینکه آیا تصریح علمای درایه به «صحت» و «تواتر» این احادیث کافی نیست؛ به ویژه آن که تخصص ابن خلدون تاریخ و جامعه شناسی بوده است، نه علم حدیث!

افزون بر این، مگر شمار احادیثی که ابن خلدون ضعیف شمرده، چه قدر است که عمل وی چنین بزرگ نمایی می شود. او تنها نوزده حدیث از مجموع ۲۳ حدیث این باب را تضعیف کرده و این تمامی روایاتی است که وی بررسی و نقد کرده است. او تنها از هفت

ص: ۱۱۲

نفر نام برده که احادیث «المهدی علیه السلام» را روایت کرده اند؛ یعنی، ترمذی، ابوداود، بزار، ابن ماجه، حاکم، طبرانی و ابویعلی موصلی. (۱)

به همین دلایل ابن خلدون مورد مواخذه شدید قرار گرفت و ابوالفیض، کتاب «ابراز الوهم المکنون من کلام ابن خلدون» را در رد او نوشت.

علاوه بر این خود ابن خلدون چهار حدیث زیر را صحیح دانسته است:

۱. روایت حاکم از طریق عوف اعرابی، از ابوصدیق ناجی، از ابوسعید خدری؛

۲. روایت حاکم از طریق سلیمان بن عبید، از ابوصدیق ناجی، از ابوسعید خدری (ابن خلدون درباره اش می گوید: «اسنادش صحیح» است).

۳. روایت حاکم از حضرت علی علیه السلام درباره ظهور مهدی علیه السلام (ابن خلدون اسناد آن را صحیح می شمارد).

۴. روایت ابوداود سجستانی، از صالح بن ابی خلیل، از ام سلمه (ابن خلدون درباره اش می گوید: «دارای رجال صحیحی است که غیر

ص: ۱۱۳

نتیجه

با پژوهش در احادیث امام مهدی علیه السلام در منابع روایی شیعی و سنی، روشن می شود که هر دو مکتب، در مسأله مهدویت و اصول و امور کلی آن با همدیگر متحد و متفق هستند. با این حال به نظر می رسد که احادیث اهل سنت درباره امام مهدی علیه السلام، از دو ویژگی برخوردار است:

۱. احادیث مهدویت اهل سنت از جهت تعداد، کمتر از احادیث شیعی است، ۲. این احادیث، بیشتر به امور کلی پرداخته و کمتر مسائل جزئی مهدویت را در نظر گرفته است.

این وضعیت، بیشتر از آن نشأت می گیرد که آنان فقط به احادیث پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و صحابه اکتفا کردند و در اثر خودداری از تمسک به اهل بیت علیهم السلام، از احادیث آنان محروم شدند. علاوه بر اینکه حدود یکصد سال از احادیث

ص: ۱۱۴

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نیز جدا افتادند؛ در حالی که شیعه و محدثان شیعی همیشه با خاندان وحی مرتبط بوده اند.

بنابراین با توجه به روایات ائمه علیهم السلام _ که حجت و معتبر بوده و می تواند دوشادوش کلام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به تشریح و تبیین احکام و معارف پردازد _ می توان تصویری کامل از مهدی موعود، به جهانیان عرضه کرد و قلوب آنان را مالا مال از محبت امام زمان علیه السلام نمود و آنها را برای پیروی از حضرتش آماده کرد.

ص: ۱۱۵

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقاتی و ترجمانی

اصفهان

خانه کتاب

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

